

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และทำการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการบริการวิชาการแก่สังคมโดยทั่วไป และงานบริการวิชาการแก่สังคมของมหาวิทยาลัยรามคำแหง โดยแบ่งเนื้อหาที่ศึกษาทั้งหมดเป็น 9 ตอน ดังนี้

- ตอนที่ 1 ความหมายของการบริการวิชาการแก่สังคม
- ตอนที่ 2 แนวความคิดในการบริการวิชาการแก่สังคม
- ตอนที่ 3 องค์ประกอบของการบริการวิชาการแก่สังคม
- ตอนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคของการบริการวิชาการแก่สังคม
- ตอนที่ 5 การให้บริการวิชาการแก่สังคมของมหาวิทยาลัยเปิด
- ตอนที่ 6 การให้บริการวิชาการแก่สังคมของมหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ตอนที่ 7 รูปแบบ (Model) และการวิจัยเพื่อหารูปแบบ
- ตอนที่ 8 เทคนิคการวิจัยอนาคตแบบ อี ดี เอฟ อาร์

(Ethnographic Delphi Futures Research - EDFR)

- ตอนที่ 9 ตัวอย่างการวิจัยเกี่ยวกับการบริการวิชาการแก่สังคม

ตอนที่ 1 ความหมายของการบริการวิชาการแก่สังคม

การให้บริการวิชาการแก่สังคมบางครั้งก็ใช้คำว่า การบริการวิชาการแก่ชุมชน ซึ่งมีความหมายเหมือนกัน วิทยาลัยครูมักใช้คำว่า การบริการวิชาการแก่ชุมชน ส่วนมหาวิทยาลัยใช้คำว่า การบริการวิชาการแก่สังคมมากกว่า ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Public Services และ Community Services แทนการบริการวิชาการแก่ชุมชน และ Social Services แทนคำว่า การบริการวิชาการแก่สังคม ส่วนการให้บริการวิชาการแก่สังคมในต่างประเทศ เช่น ในสหรัฐอเมริกา รวมหมายถึง Extension Education, Community Services หรือ Social Services

และ Continuing Education (โพทอร์ย์ สินลาร์ทน์ 2526 : 341-342)
คำต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นมีความหมายใกล้เคียงกัน ดังนี้

โกรเซนเจอร์ (Groezenger 1975 : 5854-A-5855-A) ให้ความหมายของการให้บริการชุมชน (Community Services) ว่า หมายถึง กิจกรรมที่มหาวิทยาลัยจัดขึ้นเพื่อชุมชนโดยไม่คิดหน่วยกิต ประกอบด้วยกิจกรรมที่เป็นโครงการให้ความสะดวกสำหรับบุคคลเพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิต คำว่า คุณภาพชีวิตรวมถึง ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความบรรเทิง พัฒนาสติปัญญา ศิลธรรม จรรยา ตามความสนใจ ไม่จำกัดชนิดกิจกรรม

ส่วนการบริการชุมชน ในความหมาย "Public Service" โนลส์ (Knowles 1977 : 498a) ให้ความหมายว่า เป็นกิจกรรมของวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยที่จัดขึ้นมาเอง ไม่ว่าจะเป็นการประสานหรือทำขึ้นเป็นการส่วนตัว จุดประสงค์เพื่อช่วยชุมชนที่อยู่ใกล้ชั้นเรียนที่เป็นแหล่งการสอน และเป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้ คณะอาจจะช่วยให้ความรู้พิเศษ และทักษะในการช่วยแก้ปัญหาชุมชน ขณะที่ผู้อยู่แผนกทางค้ำานนี้จะช่วยบริการชุมชน หรือองค์กรรัฐบาลและกลุ่มประชาชนที่เกี่ยวข้อง ปกติการบริการดังกล่าวจัดขึ้นโดยไม่ได้รับผลตอบแทนจากคณะ เป็นการที่ผู้ร่วมงานบริการโดยใช้เวลาของเขาเอง โดยที่ในหลายวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยพิจารณาว่า การสอนและการวิจัยเป็นเสมือนเป้าหมายหรือโครงการหลัก (Knowles 1977 : 498a)

สำหรับมหาวิทยาลัยภาคขยาย (University extension) โนลส์ (Knowles 1977 : 556) ให้ความหมายว่า เป็นหลักสูตรหรือโครงการที่จัดขึ้นต่างหาก จากสถาบันหลักของวิทยาลัย หลักสูตรที่นี้อาจจะเป็นวิชาชีพหรือไม่ก็ได้เป็นหลักสูตรระยะสั้น ปฏิบัติการ ประชุม หรือหลักสูตรที่จัดขึ้นร่วมกัน โครงการภาคขยายมักจะตั้งขึ้นต่างหากจากสถาบันเดิม (เป็นที่รู้จักกันว่าเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาภาคขยาย) มีคณบดีหรือผู้อำนวยการเอง มีคณาจารย์ที่ทำงานเพิ่มเวลาหรือบางเวลา ที่จะจัดทำหลักสูตรและโครงการ ตลอดจนกำหนดการหรือขอขยายของงาน

ส่วนรัชยงค์ พรหมวงศ์ (2526 : 1) เป็นอีกท่านหนึ่งที่ให้ความหมายของมหาวิทยาลัยภาคขยาย ดังนี้

มหาวิทยาลัยภาคขยาย หมายถึง ส่วนขยายงานของมหาวิทยาลัยในด้านการบริการวิชาการเพิ่มเติมจากภาคปกติ ในอันที่จะเปิดโอกาสให้นักวิชาการ ศึกษาร්යของมหาวิทยาลัยทำประโยชน์ให้ชุมชนเป็นส่วนรวม หรืออย่างน้อยก็ต่อชุมชนที่มหาวิทยาลัยนั้นตั้งอยู่ โดยทำการสำรวจปัญหาและความต้องการของชุมชน แล้วรวบรวมสรรพกำลังและทรัพยากรที่จะจัดกิจกรรมการศึกษา เพื่อแก้ปัญหาและสนองความต้องการของสมาชิกในชุมชนนั้น

ส่วนคำว่า การศึกษาต่อเนื่อง (Continuing education) โนลส์ (Knowles 1977 : 326) ให้ความหมายว่า "เป็นโครงการศึกษาที่มักจะไม่มียุติหรือจบในระยะสั้น ๆ ให้กับผู้ใหญ่ ซึ่งต้องการศึกษาเพื่อความก้าวหน้าในอาชีพ หรือเหตุผลส่วนตัวอื่น ๆ นอกเหนือจากความก้าวหน้าในค่านอาชีพ"

การบริการวิชาการแก่สังคม (Social Service) ไพฑูรย์ สินดารัตน์ (2526 : 342) ใช้ในความหมายเดียวกับ Community Service หรือ Funcional Service "เป็นลักษณะที่มหาวิทยาลัยโดยอาจารย์ หรือศาสตราจารย์ทั้งหลาย หรือสถาบันอุดมศึกษาเอง ไปร่วมมือมีบทบาทโดยตรงกับรัฐบาล ชุมกิจ หรือวงการอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยให้คำปรึกษา และหรือทำวิจัยให้กับรัฐบาลหรือองค์กรอื่น ๆ"

ส่วนทรวงมหาวิทยาลัย ลักษณะงานการบริการวิชาการแก่สังคม ครอบคลุมงานบริการวิชาการทั่วไป และงานรักษายาบาลด้วย งานบริการทั่วไป ทรวงมหาวิทยาลัย หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย/สถาบัน เช่น การจัดการฝึกอบรม สัมมนา อภิปราย บรรยาย ประชุม สาธิต นิทรรศการ การให้คำปรึกษาทางวิชาการ เป็นต้น (ทรวงมหาวิทยาลัย 2529 : 13)

อย่างไรก็ตามระเบียบมหาวิทยาลัยรามคำแหง ว่าด้วยการให้บริการทางวิชาการได้ให้ความหมายของการบริการวิชาการแก่สังคม ดังนี้ (มหาวิทยาลัยรามคำแหง ม.ป.ป. : 12-14)

"การบริการวิชาการแก่สังคม หมายถึง บริการทางวิชาการที่จัดให้แก่ส่วนราชการ องค์กร รัฐวิสาหกิจ เอกชน หรือหน่วยงานใดในประเทศหรือต่างประเทศ โดยอาศัยความรู้ความสามารถทางวิชาการ เทคนิค หรือวิชาชีพ ซึ่งอาจเป็นการฝึกอบรม สัมมนา การวิจัยค้นคว้าสำรวจ การวิเคราะห์ ทดลอง

ทดสอบ การวางแผน วางระบบ ออกแบบ ประดิษฐ์ การให้คำปรึกษา หรือการให้บริการวิชาการในลักษณะอื่น"

จะเห็นได้ว่า คำต่าง ๆ เหล่านี้มีลักษณะคล้ายคลึงกันตรงที่ เป็นกิจกรรมของ มหาวิทยาลัย หรืออุดมศึกษา จัดขึ้นเพื่อบุคคลภายนอกให้ได้รับความรู้เพิ่มเติม เป็น โครงการหรือกิจกรรมต่างหาก จากกิจกรรมหลักของสถาบัน ดังนั้นไม่ว่าแต่ละแห่งจะ ใช้คำใดก็ตามก็จัดว่าเป็นกิจกรรมค้ำบริการวิชาการแก่สังคมในมหาวิทยาลัยได้ ทั้งสิ้น แต่จะเน้นความหมายของแต่ละคำจึงใช้แตกต่างกัน เช่น การบริการวิชาการแก่ ชุมชน (Community Service) หรือการบริการวิชาการแก่สังคม (Social Service) เน้นที่การให้บริการแก่ชุมชนหรือสังคม ส่วนมหาวิทยาลัยภาคขยาย (University extension) เน้นว่า เป็นกิจกรรมขยายจากกิจกรรมหลักของ มหาวิทยาลัย และการศึกษาต่อเนื่อง (Continuing education) เน้นที่การจัดการศึกษาให้กับผู้ที่จบการศึกษาระดับหนึ่ง และต้องการความรู้เพิ่มเติม เพื่อประกอบอาชีพ หรือเหตุผลใด ๆ ก็ตาม เป็นการศึกษาตลอดชีวิต

เมื่อมาพิจารณากับความหมายของการจัดการศึกษานอกระบบในมหาวิทยาลัย จากรายงานการติดตามผลการศึกษานอกระบบโรงเรียนของสถาบันอุดมศึกษา ปีงบประมาณ 2527 ของคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ให้คำจำกัดความของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ดังนี้ (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2529 : 3)

"การศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษา ในระบบโรงเรียน ไม่ว่าการศึกษานั้นจะจัดขึ้นเป็นกิจกรรมการศึกษาโดยเฉพาะ หรือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมอื่น เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะเพื่อการดำรง ชีวิตประจำวันอยู่อย่างมีความสุขตามความเหมาะสมให้กับประชาชนทั่วไป หรือบุคคล ภายนอก ทั้งนี้ไม่รวมถึงการฝึกอบรมบุคลากรในสังกัด เพื่อพัฒนาความรู้เกี่ยวกับ หน้าที่ปฏิบัติ"

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงสรุปได้ว่า การบริการวิชาการแก่สังคม หมายถึง กิจกรรมที่สถาบันอุดมศึกษาให้หรือส่งเสริมความรู้แก่บุคคลทั่วไป ไม่จำกัดเฉพาะนักศึกษา ของสถาบันอุดมศึกษา และเป็นกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ที่ไม่รวมถึง การเรียนการสอนปกติที่สถาบันอุดมศึกษาจัดขึ้นเพื่อให้นักศึกษารับปริญญา เช่น การ อบรม สัมมนา การจัดหลักสูตรระยะสั้น การให้ความรู้โดยผ่านสื่อมวลชน เป็นต้น

ตอนที่ 2 แนวความคิดในการให้บริการวิชาการแก่สังคม

มีผู้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของอุดมศึกษาในการบริการวิชาการแก่สังคมไว้มากมาย ดังเช่น

จากรายงานการสัมมนาภารกิจของมหาวิทยาลัยที่สังคมไทยมุ่งหวัง เมื่อวันที่ 14-17 ธันวาคม พ.ศ.2517 ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พินิจโลก ที่ประชุมได้เสนอแนวความคิดเพื่อเป็นแนวทางในการให้บริการทางวิชาการแก่สังคม สรุปได้ดังนี้ คือ (ทพวงมหาวิทยาลัย ม.ป.ป. : 11)

1. การให้บริการสังคมควรมุ่งเพื่อสนองความต้องการและแก้ปัญหาสังคม
2. ควรจะพิจารณาให้แน่นอนว่าจะเป็นไปได้ในรูปอาสาสมัครหรือบังคับบรรจุกว้ในหลักสูตร และรัฐบาลควรมีบทบาทร่วมด้วยสักเพียงใด
3. ควรถือหลักการให้และการรับ คือ เน้นการทำงานร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยกับสังคม มิใช่เป็นการให้หรือการรับเพียงอย่างเดียว
4. มหาวิทยาลัยในภูมิภาคควรสร้างความสัมพันธ์อันดีกับหน่วยงานของประชาชนในภูมิภาคเป็นพิเศษ และให้โอกาสผู้นำชุมชนได้เข้ามามีบทบาทในมหาวิทยาลัย จะช่วยให้มหาวิทยาลัยทราบปัญหาและความต้องการของภูมิภาคและร่วมกันพัฒนาภูมิภาคนั้น

ไพฑูริย์ พงศบุตร (2517 : บ.85) ก็ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการบริการวิชาการแก่สังคม ดังนี้

1. บริการที่ให้นั้นต้องไม่ใช่ลักษณะของงานที่สถาบันการศึกษาในระดับที่ต่ำกว่า มหาวิทยาลัยสามารถทำได้โดยง่าย ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการทำงานซ้ำซ้อนกันหรือการแย่งงานกันทำ อันอาจจะทำให้การไขว่คว้าและทรัพยากรของมหาวิทยาลัยที่มีอยู่จำกัดได้ผลไม่คุ้มค่า
2. บริการที่ให้ต้องมีคุณค่าทางวิชาการเพียงพอ บริการทางวิชาการที่จะให้นั้น ควรมีคุณค่าทั้งทางปริมาณและคุณภาพ พอเพียงกับที่จัดให้โดยมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะในเรื่องของการฝึกอบรมพิเศษที่มหาวิทยาลัยให้บริการแก่บุคคลภายนอกควรมีการวางหลักเกณฑ์ที่กำหนดมาตรฐานไว้พอสมควร หากการฝึกอบรมจัดทำในลักษณะที่ง่ายหรือผิวเผินเกินไปก็จะกลายเป็นว่ามหาวิทยาลัยต้องการขายวุฒิบัตร เพื่อต้องการหาเงิน

3. การจัดบริการทางวิชาการต้องไม่เป็นที่ไปในเชิงหากำไร มหาวิทยาลัยควรถือเป็นนโยบายที่จะให้บริการวิชาการแก่สังคม ในลักษณะที่เป็นการให้อย่างแท้จริง ถ้าหากจะมีการคิดค่าบริการในรูปแบบของค่าธรรมเนียม ค่าเล่าเรียนหรือค่าใช้จ่ายอื่นใด ก็ควรคิดในอัตราต่ำสุดเท่าที่จะสามารถดำเนินงานได้ แต่ถ้าหากเป็นงานที่ได้รับการสนับสนุนจากงบประมาณแผ่นดินหรือจากแหล่งเงินอื่นใด การให้บริการก็อาจเป็นการให้เปล่า หรือคิดค่าบริการในอัตราต่ำตามความเหมาะสมได้

4. บริการที่ให้ต้องเหมาะสมกับความต้องการของสังคม เป็นหน้าที่ของมหาวิทยาลัยที่จะต้องศึกษาติดตามดูสถานะของสังคมในท้องถิ่นว่า มหาวิทยาลัยจะสามารถมีบทบาทในการให้บริการทางวิชาการอย่างไรได้บ้าง ซึ่งบริการที่ให้นั้นจะต้องเหมาะสมกับความต้องการของสังคมในท้องถิ่นในขณะนั้น

เจย์. อาร์. คิคค์ (อ้างถึงใน ธนอน มากจันทร์ 2523 : 55-57) ได้บรรยายหัวข้อการศึกษานอกระบบกับความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัยต่อสังคม และได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเหตุผลปัจจุบันที่น่าจะพิจารณาสำหรับมหาวิทยาลัย ในการจัดบริการแก่ชุมชน ดังนี้

1. มหาวิทยาลัยจะต้องตระหนักในความคิดของการจัดบริการการศึกษานอกระบบ และการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ มิใช่เพื่อการสงเคราะห์หรือเพียงเพื่อสวัสดิการ ควรจะมุ่งจัดบริการ เพื่อให้มวลชนเกิดความสำนึกในคุณธรรมความดีอยู่เป็นนิจ
2. มหาวิทยาลัยจำเป็นต้องกำหนดแนวนโยบายและจัดงบประมาณเพื่อการติดต่อประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพ ระหว่างบุคลากรฝ่ายการศึกษา (นอกระบบ) กับเจ้าหน้าที่จัดบริการในชุมชน
3. มหาวิทยาลัยต้องมีการเตรียมปีกอบรวมและเตรียมพร้อมในด้านการพัฒนาบุคลากรฝ่ายการศึกษา เช่นเดียวกับหรือมากกว่าการพัฒนาการศึกษาในระบบปกติ
4. การศึกษาการพัฒนาวิศกุปกรณ์การศึกษาและการฝึกอบรมเป็นเรื่องจำเป็น
5. ประสิทธิภาพของการศึกษานอกระบบ และการศึกษาผู้ใหญ่ นั้นต้องอาศัยความสนับสนุนความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ในวงการรัฐบาลหลายฝ่าย (โดยเจตนา คือ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงเกษตร กรมแรงงาน เป็นต้น)

6. โดยเหตุที่มหาวิทยาลัยมีทรัพยากรจำกัด และมีปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างกัน หากประเทศไทยจะมีนโยบายของชาติ เพื่อแบ่งปันหน้าที่เกี่ยวกับงานทางค้ำนี้ระหว่าง มหาวิทยาลัยด้วยกัน เลือกสรรแต่ละลักษณะงานที่มหาวิทยาลัยหนึ่งจะทำได้ผลสูงสุด ทำได้ดีที่สุดที่จะทำได้ (สามารถลดความสูญเสียความซ้ำซ้อนกันได้มากที่สุดด้วย)

7. มหาวิทยาลัยควรกำหนดคณนนวนนโยบายให้มีลักษณะคล่องตัวพอที่จะปล่อย อนุญาตให้อาจารย์ที่มีพรสวรรค์ มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้แก่มวลชนนั้น พ้นภาระจากการสอนในชั้นเรียนในมหาวิทยาลัยลงบ้าง เพื่อจะได้ค้นความสามารถและ เวลาเพื่อการศึกษาจากระบบได้อีกส่วนหนึ่ง

ส่วน วิมเมอร์ (Wimmer 1971 : 1822-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง An Analytical Study for the Development of Model Community Services Program for Community และได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการบริการ วิชาการแก่สังคมที่จัดว่าดี มีลักษณะดังนี้ คือ

1. มีคณะกรรมการที่เข้มแข็งในงานการบริการแก่ชุมชน
2. มีวัตถุประสงค์ที่เขียนหรือพิมพ์เป็นเอกสารจำแนกแยกแยะอย่างชัดเจน โดยคำนึงถึงขอบข่ายหรือจุดประสงค์ของการบริการชุมชน
3. เป็นแผนกหนึ่งต่างหากเหมือนกับแผนกทางวิชาการอื่น ๆ ของสถาบันหลัก
4. มีหัวหน้าของงานการบริการวิชาการชุมชน ซึ่งอาจจะเป็นคณบดีหรือ ผู้อำนวยการ ทำหน้าที่รายงานโดยตรงต่ออธิการบดี
5. จัดให้ความสะดวกสบายทั้งในค่านักดูและระยะเวลา
6. จัดให้มีการบริการหลาย ๆ ประเภท
7. ให้ความสำคัญในการจัดหาผู้ทำงานระดับฝีมือ และผู้ดำเนินงานที่มี คุณสมบัติเหมาะสม
8. คำนึงถึงแหล่งการเงินเสมือนเป็นส่วนสำคัญหนึ่งของโครงการบริการชุมชน
9. สนับสนุนหัวหน้าฝ่ายบริหารและบุคคลสำคัญที่ทำให้โครงการประสบความสำเร็จ

10. คำนี้ถึงเทคนิคหลาย ๆ อย่างที่จะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการบริการชุมชน ในกลุ่มนักศึกษาผู้ใหญ่ที่มีความแตกต่างระหว่างบุคคล

11. เห็นความสำคัญของการวิจัยเรื่องการบริการชุมชน การศึกษาผู้ใหญ่ และวิธีการประเมินผลเป็นส่วนหนึ่งที่จะต้องทำในโครงการบริการชุมชน

จากแนวความคิดต่าง ๆ สรุปเป็นประเด็นดังนี้

1. การจัดการวิชาการแก่สังคม ควรเป็นหน่วยงานหนึ่งต่างหากเหมือนกับหน่วยงานทางวิชาอื่น ๆ ของสถาบันหลัก มีหัวหน้างานของการบริการวิชาการแก่สังคม ซึ่งอาจจะเป็นคณบดี หรือผู้อำนวยการทำหน้าที่รายงานโดยตรงต่ออธิการบดี

2. การให้บริการต้องมีวัตถุประสงค์ที่เขียนหรือพิมพ์เป็นเอกสารจำแนกแยกแยะอย่างชัดเจน โดยคำนึงถึงขอบข่ายหรือจุดมุ่งหมายของการบริการ

3. หลักการจึกต้องทำดังนี้

3.1 สนองความต้องการและแก้ไขปัญหาของสังคม

3.2 เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยกับสังคม มิใช่เป็นการให้หรือรับเพียงอย่างเดียว และมีใช่เป็นการสงเคราะห์หรือเพียงสวัสดิการ ควรจะมุ่งให้บริการเพื่อให้มวลชนเกิดความสำนึกในคุณงามความดี

3.3 ลักษณะการบริการแยกเป็น 2 แนวความคิด คือ

3.3.1 แนวความคิดแรกเห็นว่า การบริการที่ให้ต้องไม่ใช่ลักษณะของงาน ที่สถาบันการศึกษาในระดับต่ำกว่ามหาวิทยาลัยสามารถทำได้โดยง่าย ต้องมีคุณค่าทางวิชาการเพียงพอ และมีการวางหลักเกณฑ์ที่กำหนดมาตรฐานไว้พอสมควร ควรเลือกสรรแต่ลักษณะงานที่มหาวิทยาลัยหนึ่งจะทำได้ผลสูงสุดที่จะทำได้ เพราะมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งมีทรัพยากรจำกัด และมีปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างกัน

3.3.2 อีกแนวความคิดหนึ่งเห็นว่า ควรจัดให้มีการบริการหลายประเภท ทั้งนี้เพื่อสนองความต้องการของสังคมให้มากที่สุด และคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วย

3.4 ต้องอาศัยการสนับสนุนความร่วมมือจากภายนอกมหาวิทยาลัยหลาย ๆ ฝ่าย เช่น กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงเกษตร กรมแรงงาน เป็นต้น

4. คำนงงบประมาณ มหาวิทยาลัยจำเป็นต้องกำหนดนโยบายและจัดงบประมาณ

อย่างมีประสิทธิภาพ ต้องคำนึงถึงแหล่งการเงินเสมือนเป็นส่วนสำคัญของโครงการ แต่ต้องจัดบริการไม่เป็นไปในเชิงกำไร ควรเป็นลักษณะที่เป็นการให้บริการแก่สังคม อย่างแท้จริง ถ้าหากจะมีการศึกษาคำบริการในรูปค่าธรรมเนียม ก็ควรคิดในอัตราต่ำสุด เท่าที่สามารถดำเนินงานได้

5. ในค่านู้ให้บริการ มหาวิทยาลัยต้องฝึกอบรม และเตรียมพร้อมในด้านการพัฒนาบุคลากรที่จะให้บริการวิชาการแก่สังคม และต้องอนุญาตให้อาจารย์ที่มีพรสวรรค์ มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้แก่มวลชนนั้น พ้นจากภาระงานการสอนในชั้นเรียน ในมหาวิทยาลัยบ้าง เพื่อจะได้ใช้เวลาและความสามารถเพื่อให้บริการวิชาการแก่สังคม

6. ให้ความสำคัญของการวิจัยเรื่องการบริการวิชาการแก่สังคม และการประเมินผลว่าเป็นส่วนหนึ่งที่จะต้องทำในโครงการบริการแก่สังคม

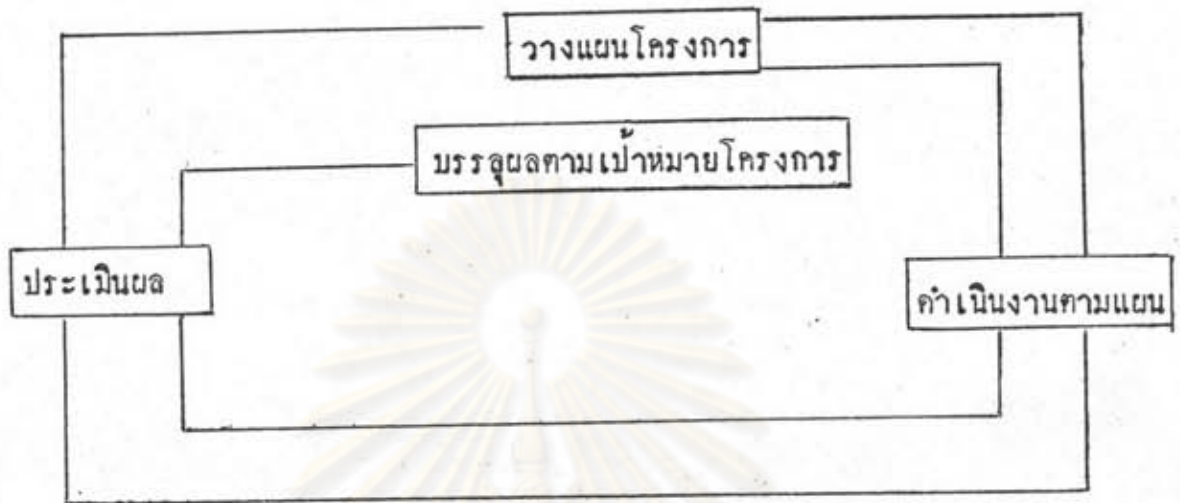
ตอนที่ 3 องค์ประกอบของการบริการวิชาการแก่สังคม

เนื่องจากการบริการวิชาการแก่สังคมเป็นงานที่มีลักษณะเป็นโครงการ ดังนั้นองค์ประกอบของการบริการวิชาการแก่สังคมก็มีเช่นเดียวกับโครงการทั่ว ๆ ไป

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2528 : 97-98) ได้กล่าวถึง ส่วนประกอบโครงการ โดยทั่ว ๆ ไปว่า ประกอบด้วย วัตถุประสงค์ เป้าหมาย วิธีการ การจัดบริการโครงการ บั้จจัยในการดำเนินโครงการ ผู้รับผิดชอบโครงการ และระยะเวลาในการดำเนินโครงการ นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึงการจัดทำโครงการเพื่อการวางแผนเพื่อพัฒนา จังหวัดพิจิตร ที่สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้กำหนดขึ้น โครงการประกอบด้วย ชื่อโครงการ หลักการและเหตุผลของโครงการ วัตถุประสงค์ของโครงการ เป้าหมาย ความเป็นไปได้ของโครงการ หน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง งบประมาณและกำลังคนที่ต้องการ ระยะเวลา ดำเนินการ วิธีประเมินโครงการ

จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของโครงการ คือ สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโครงการ และเกี่ยวข้องกับการทำงานของโครงการ เพื่อให้โครงการสำเร็จลงได้ เนื่องจากลักษณะการทำงานของโครงการแบ่งออกเป็นขั้นตอน ดังเช่นที่ คิเรก ศรีสุโข

(2528 : 66-67) ไคกล่าวถึง ขั้นตอนการปฏิบัติงานโครงการเต็มรูปแบบดังนี้

งานโครงการมักจะเริ่มด้วยงานวางแผนโครงการ (Project Design) การดำเนินงานตามแผน (Implementation) และประเมินผลโครงการ (บางส่วน บางตอน) ผลที่ได้จะเป็นข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) เพื่อปรับปรุงแผนโครงการอีกทีหนึ่ง จนกระทั่งสามารถทำให้โครงการบรรลุเป้าหมายได้

จากแนวความคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของโครงการของ สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ และแนวความคิดเกี่ยวกับขั้นตอนของโครงการของ ศิเรก ศรีสุโข ผู้วิจัยสรุปว่า ขั้นตอนของโครงการต่าง ๆ น่าจะประกอบด้วยองค์ประกอบดังนี้

ค่านเป้าหมายของโครงการรวมถึงค่านนโยบาย ควรประกอบด้วย วัตถุประสงค์ เป้าหมาย กลุ่มเป้าหมาย (ผู้รับบริการ) งบประมาณ

ค่านการวางแผนงาน ได้แก่ การจัดการบริหารโครงการ อาจจะเป็น โครงสร้าง และหน้าที่ต่าง ๆ ขององค์กรที่ให้บริการวิชาการแก่สังคม ซึ่งถือว่าเป็น ลักษณะการบริหารโครงการ นอกจากนั้น ได้แก่ ขั้นตอนต่าง ๆ ของการวางแผนงาน รวมทั้งการประสานงานต่าง ๆ

ค่านการดำเนินงาน ประกอบด้วย วิธีการดำเนินงาน ผู้ให้บริการ เนื้อหา ที่จะให้บริการ

ก้านการประเมินผล ประกอบด้วย วิธีการประเมินผล และผู้รับผิดชอบ ใน การประเมินผล

ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะองค์ประกอบที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เท่านั้น

ก. องค์ประกอบในค่านโยบายและจุดมุ่งหมายของการบริการวิชาการแก่สังคม

1. นโยบายในการบริการวิชาการแก่สังคม

ถ้าพิจารณาให้คึจะเห็นว่า การบริการวิชาการแก่สังคมเป็นหน้าที่หนึ่ง ใน 4 หน้าที่หลักของอุดมศึกษา ดังนั้นจึงควรที่จะมีการกำหนดนโยบายทางค่านนี้ให้ เคนชัด เพื่อความสะดวกในการปฏิบัติ แต่การประเมินผลหรือการกล่าวถึงปัญหาในการ บริการวิชาการแก่สังคม มักจะมีอยู่ข้อหนึ่งก็คือ การขาดนโยบายที่เด่นชัดในการบริการ วิชาการแก่สังคม ดังเช่นจากรายงานการประเมินผลการพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ระยะที่ 4 กล่าวถึงว่ "งานการบริการวิชาการแก่สังคมมิได้กำหนดนโยบายไว้แน่ชัด ทำให้ปฏิบัติของปฏิบัติโดยไม่มีแบบแผนที่แน่นอน" (ทวงมหาวิทยาลัย 2523 : 39) นอกจากนั้น วิจิตร ศรีสอาน (อ้างถึงใน ศิริชัย อิศระโชติ 2527 : 41) ก็ได้ กล่าวถึงนโยบายในการบริการวิชาการแก่ชุมชนว่ มีลักษณะไม่เด่นชัดและไม่แน่นอน เช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตามในที่นี้จะกล่าวถึงนโยบายการบริการวิชาการแก่สังคมดังนี้

1.1 นโยบายตามแผนพัฒนาอุดมศึกษา

ในแผนพัฒนาอุดมศึกษา ฉบับที่ 4 (2520-2524) ได้กล่าวถึง การบริการวิชาการแก่สังคมรวมกับหน้าที่ทางค่านอื่น ๆ ดังนี้ "ส่งเสริมให้สถาบันอุดม- ศึกษา ได้ดำเนินการกิจในค่านการสอน การวิจัย ค้นคว้าแต่งตำรา การให้บริการ วิชาการแก่สังคม และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมให้มากยิ่งขึ้น" (ทวงมหาวิทยาลัย 2520 : 4)

ตามแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 5 (2525-2529) นโยบายทางค่านบริการวิชาการแก่สังคม ได้แสดงออกอย่างเด่นชัดยิ่งขึ้นกว่าแผนที่ผ่านมา

ในแผนนี้เน้นทางการส่งเสริมและขยายงานบริการวิชาการแก่สังคมทั้งทางค้ำปรินาม และชนิดของกิจกรรม อันคัมแรกไค้เพ็งไปถึงการขยายและพัฒนาระบบของการบริการ สังคมในสถาบันอุดมศึกษาส่วนภูมิภาค ให้ร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ ในโครงการพัฒนาชุมชน ของรัฐบาล กิจกรรมและการมีส่วนร่วมของนักศึกษาในการบริการวิชาการสังคมมีคุณภาพ เป็นพิเศษ เหมือนกับเป้าหมายที่ไค้ตั้งไว้ของสถาบันอุดมศึกษา (Prasarn Malakul 1986 : 146)

ในคัมแผนพัฒนาอุดมศึกษา ฉบับที่ 5 (2525-2529) ในคัมนโยบาย ข้อ 2.5 ก็ไค้กล่าวไว้ว่า "จะขยายงานบริการทางวิชาการแก่สังคมของสถาบันอุดมศึกษา ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยเน้นการเผยแพร่ความรู้ การฝึกอบรม การศึกษาต่อเนื่องใน รูปแบบต่าง ๆ" (ทรวงมหาวิทยาลัย 2525 : 9)

ส่วนในแผนพัฒนาอุดมศึกษา ฉบับที่ 6 (2530-2534) ไค้กล่าวถึง นโยบายเกี่ยวกับการบริการวิชาการแก่สังคมไว้คังนี้ (ทรวงมหาวิทยาลัย ม.ป.ป. : 12)

"จะส่งเสริมให้สถาบันอุดมศึกษาจัดบริการวิชาการแก่สังคมในรูปแบบต่าง ๆ ให้ กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยเน้นการให้การศึกษาคือเนื่องในรูปแบบของการเผยแพร่ความรู้ การฝึกอบรม การให้ข่าวสารแก่ชุมชน ตลอดจนการประเมินผลและการนำ ประสพการณ์ในการดำเนินงาน มาเพิ่มคุณภาพทางวิชาการ"

ส่วนเป้าหมายในคัมคุณภาพ ในแผนพัฒนาอุดมศึกษา ฉบับที่ 6 กล่าวถึง ลักษณะงานการบริการวิชาการแก่สังคมของทรวงมหาวิทยาลัย ครอบคลุมงาน รัักษายาบาลคัมงานบริการทั่วไป ทรวงมหาวิทยาลัยไค้ตั้งเป้าหมายจะสนับสนุนกิจกรรม ต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย/สถาบัน เช่น การจัดการฝึกอบรม สัมมนา อภิปราย บรรยาย ประชุม สาขิต นิทรรศการ การให้คำปรึกษาทางวิชาการ เป็นต้น ทั้งนี้ไค้ตั้งเป้าหมาย วงเงินสำหรับงานบริการทั่วไป ควรเป็นประมาณร้อยละ 1 ของงบพัฒนาอุดมศึกษา (ทรวงมหาวิทยาลัย ม.ป.ป. : 13)

1.2 นโยบายของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ คัมบริการวิชาการแก่สังคม

ปฐม นิคมานนท์ (ม.ป.ป. : 70-76) ไค้ศึกษานโยบายคัม การบริการวิชาการแก่สังคมของมหาวิทยาลัย 10 แห่ง ในช่วงแผนพัฒนา ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) จากของมหาวิทยาลัยทั้ง 10 แห่ง สรุปไค้คังนี้

1) มุ่งขยายบริการทางวิชาการออกไปให้ถึงประชาชนให้มากที่สุด

- 2) พยายามระดมทรัพยากรที่มหาวิทยาลัยมีอยู่เพื่อสนับสนุนงาน
การศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกโรงเรียน
- 3) สนับสนุนให้จัดตั้งองค์กรค้ำบริการชุมชนขึ้นภายในมหาวิทยาลัย
- 4) ส่งเสริมกิจการด้านศิลปและวัฒนธรรม
- 5) เน้นการพัฒนาชนบท
- 6) การร่วมมือกับหน่วยงานหรือองค์กรภายนอก
- 7) สนับสนุนให้คณะและภาควิชาต่าง ๆ ในการให้บริการแก่
ประชาชนภายนอกนโยบายนี้ค่อนข้างเด่นชัดในทุกมหาวิทยาลัย ที่สนับสนุนให้คณะ สถาบัน
และหน่วยงานต่าง ๆ ภายในมหาวิทยาลัยได้จัดบริการในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การฝึก
อบรม การส่งเสริมความรู้ให้แก่ประชาชนภายนอกมหาวิทยาลัย
- 8) สร้างความร่วมมือระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียน และ
ภายนอกระบบโรงเรียน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

2. ผู้รับบริการ

ความสำเร็จหรือจุดมุ่งหมายของการบริการวิชาการแก่สังคมอยู่ที่ว่า
ได้สนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายหรือไม่เพียงใด ดังนั้นการจัดบริการแต่ละครั้ง
ต้องคำนึงถึงกลุ่มเป้าหมายด้วยว่า ควรจะจัดอย่างไรเพื่อให้ได้ผลดีที่สุด ในขณะที่งาน
บริการวิชาการแก่สังคมเป็นการเผยแพร่ความรู้ให้กับบุคคลภายนอกที่หลากหลายโอกาสใน
สถาบันอุดมศึกษา หรือผู้ที่ต้องการความรู้เพิ่มเติม การจัดบริการจึงควรจัดให้กับบุคคล
ทั่ว ๆ ไป เพื่อขยายโอกาสทางการศึกษา แต่ในขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาถึงปัญหาของ
ผู้รับบริการ จะเห็นได้ว่า มักจะประสบว่าผู้รับบริการมีพื้นฐานความรู้ที่แตกต่างกันทำให้ยาก
แก่การจัดกิจกรรม ดังนั้นการให้บริการในโครงการต่าง ๆ จึงมักจะกำหนดคุณสมบัติ
ผู้รับบริการ ดังจะเห็นได้จากรายงานการติดตามผลการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน
ในสถาบันอุดมศึกษา ปีงบประมาณ 2527 ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
พบว่า โครงการประเภทให้ความรู้และทักษะวิชาชีพส่วนใหญ่มีการกำหนดคุณสมบัติของ
ผู้รับการอบรม คิดเป็นร้อยละ 63.45 คุณสมบัติที่กำหนดทั้งหมดนั้น อาชีพเป็นคุณสมบัติ
ที่ถูกกำหนดมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 44.37 และอาชีพข้าราชการจะมีจำนวนมากที่สุด
มีถึง 50 โครงการ กล่าวได้ว่า โครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนประเภทให้

ความรู้และทักษะวิชาชีพ ในสถาบันอุดมศึกษายังเน้นกลุ่มเป้าหมายเฉพาะเป็นส่วนใหญ่ ไม่ได้ไปสู่ประชาชนเท่าที่ควร (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2529 : 12)

3. งบประมาณในการบริการวิชาการแก่สังคม

เนื่องจากการบริการวิชาการแก่สังคม จำเป็นต้องมีรายจ่ายต่าง ๆ เช่น เป็นค่าตอบแทนวิทยากร ค่าเอกสาร สถานที่ และอุปกรณ์ในการดำเนินงาน เป็นต้น จึงจำเป็นต้องมีทุนในการใช้จ่ายซึ่งอาจจะได้จาก

- 3.1 งบประมาณแผ่นดิน
- 3.2 เงินรายได้ของมหาวิทยาลัย
- 3.3 เงินบริจาคที่ได้จากภายในและภายนอกประเทศ
- 3.4 เงินรายได้ที่เกิดจากการให้บริการต่อบุคคลและหน่วยงาน

(ทรวงมหาวิทยาลัย ม.ป.ป. : 192 (ง))

ค่าใช้จ่ายของการบริการที่ได้จากงบประมาณแผ่นดิน จากเงินรายได้ของมหาวิทยาลัย และจากเงินบริจาค่นั้น มีข้อจำกัดเนื่องจาก

ประการที่ 1 งบประมาณแผ่นดินในการให้บริการวิชาการแก่สังคม มีเพียงส่วนน้อย ทำให้ไม่เพียงพอต่อการให้บริการทางค่านนี้ ดังเช่น จากแผนพัฒนาการอุดมศึกษา ฉบับที่ 6 (2530-2534) ก็ได้ตั้งเป้าหมายวงเงินสำหรับงานบริการทางวิชาการทั่วไปเพียงประมาณ ร้อยละ 1 ของงบพัฒนาอุดมศึกษา (ทรวงมหาวิทยาลัย ม.ป.ป. : 13)

ประการที่ 2 เงินรายได้ของมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ได้จากค่าหน่วยกิตของนิสิต/นักศึกษา มหาวิทยาลัยจะจ่ายเงินเหล่านี้มาบริการวิชาการแก่สังคมภายนอกที่ไม่ใช่นิสิต/นักศึกษาโดยตรง ย่อมทำให้ไม่คุ้มค่าจริงจิ่ง ต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของนักศึกษาด้วย

ประการที่ 3 เงินที่ได้จากการบริจาค่นั้น ปัจจุบันมีน้อยลง และผู้ให้ทุนก็ต้องการหวังผลประโยชน์เป็นการตอบแทน นอกจากนั้นก็อาจมีข้อจำกัดต่าง ๆ ที่ทำให้การบริการวิชาการแก่สังคมทำได้ไม่เต็มที่

การบริการวิชาการแก่สังคมจึงจำเป็นต้องมีการคิดค่าบริการ เพื่อเป็นค่าใช้จ่าย เช่น โครงการสอนภาคค่ำของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำหรับบุคลากรในวิชาชีพเฉพาะ เช่น วิศวกรรมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ แพทยศาสตร์ โครงการศึกษาต่อเนื่องของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดให้มีการสอนตอนเย็นในหลักสูตรคอมพิวเตอร์ เป็น Package ต้องจ่ายเงินคนละ 24,000 บาท ผู้ที่เรียนจบสามารถเปลี่ยนเพิ่มการประกอบอาชีพจากแขนงวิชาที่ทำงานทำยากมาสู่การหางานหาง่ายขึ้น (ปริทัศน์พัฒนาบุตร ม.ป.ป. : 55)

นอกจากนั้นการส่งเสริมให้มีสำนักบริการซึ่งเป็นหน่วยงานเฉพาะ ในงานบริการทางวิชาการในมหาวิทยาลัย และจัดการศึกษาค่อเจรจาเชิงธุรกิจ ถ้ามหาวิทยาลัยจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ มหาวิทยาลัยจะสามารถเลี้ยงตัวเองได้ (ปริทัศน์พัฒนาบุตร ม.ป.ป. : 57)

อย่างไรก็ตามการบริการบางอย่างก็อาจจะให้ฟรี เช่น การให้ข่าวสาร ข้อมูล เป็นต้น ก็จำเป็นต้องใช้เงินทุนจาก งบประมาณแผ่นดิน เงินรายได้ของมหาวิทยาลัย หรือเงินบริจาค คั่งกล่าวแล้วข้างต้น

ข. องค์ประกอบในด้านการวางแผนงานการบริการวิชาการแก่สังคม

ดิเรก ศรีสุโข (2518 : 66) ได้กล่าวถึง งานโครงการมักจะเริ่มด้วยงานวางแผนโครงการ (Project Design) ผู้ดำเนินงานวางแผนอาจเป็นคณะกรรมการ หรือผู้อำนวยการคนหนึ่งก็อาจเป็นได้ เมื่อมีแผนโครงการแล้วอาจต้องทดลอง (Try Out) หรือโครงการนำร่อง (Pilot project) เพื่อจะได้ปรับปรุงแก้ไขวิธีการให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น แผนโครงการมักจะชี้จุดให้เริ่มดำเนินงานตามแผน (Implementation)

สำหรับการบริการวิชาการแก่สังคมนั้น มักจะพบว่า ปัญหาของการบริการวิชาการแก่สังคม ชาคการวางแผนที่ดี ดังที่ ประสาร มาลากุล ๗ อุษยา (Prasarn Malakul 1986 : 171-172) สรุปปัญหาของการบริการวิชาการแก่สังคมของสถาบันอุดมศึกษาว่า ชาคการวางแผนที่เป็นระบบ และชาคแนวทางในการปฏิบัติ ปัญหา

ดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาซับซ้อน

เนื่องจากการวางแผนเป็นขั้นตอนที่เตรียมการล่วงหน้าก่อนลงมือปฏิบัติและเป็นลักษณะงานบริหาร ซึ่งอาจจะต้องอาศัยองค์กรกลางที่ทำหน้าที่โดยเฉพาะ หรือสถาบันอุดมศึกษาบางแห่งก็อาจเป็นเพียงคณะกรรมการหรือบุคคลเป็นผู้วางแผน ซึ่งจะกล่าวถึงองค์กรกลางในการบริการแก่สังคม ดังนี้

1. รูปแบบขององค์กรในการให้บริการวิชาการแก่สังคม

การบริการวิชาการแก่สังคมของสถาบันอุดมศึกษา เท่าที่พบมีระบบการทำงานอยู่ 2 แบบ คือ แบบที่ไม่มีองค์กรกลาง หรือมีเป็นเพียงศูนย์ประสานงานเท่านั้น กับแบบที่มีองค์กรกลางทำหน้าที่ค้ำนี้โดยเฉพาะ หรือเป็นแบบศูนย์ปฏิบัติงาน ซึ่งทองอินทร์ วงศ์โสธร (2521 : 21) ได้กล่าวถึงรูปแบบทั้งสอง ดังนี้

1) ศูนย์แบบประสานงาน การตั้งศูนย์แบบนี้ยึดจุดมุ่งหมายรอง (Support Goals) ของสถาบัน คือ ทำหน้าที่เพียงแต่บริหารหรือประสานงาน การให้บริการแก่ชุมชน การจัดโปรแกรมให้บริการต่าง ๆ อยู่ในภาควิชาหรือคณะวิชา เพราะเป็นเจ้าของวิชาการ และวิชาชีพชั้นสูง เป็นเอกเทศคณะในศาสตร์นั้น ๆ สายประสานงานขึ้นโดยตรงต่อรองอธิการ บุคลากรมีน้อยมีเฉพาะตำแหน่งเจ้าหน้าที่บริการ และธุรการ ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ตั้งขึ้นภายในสถาบันการปฏิบัติงานไม่ได้เต็มที่

2) ศูนย์แบบปฏิบัติงาน การตั้งศูนย์แบบนี้ยึดจุดมุ่งหมายหลัก (Primary Goals) ของสถาบัน คือ ทำหน้าที่ดำเนินการให้บริการแก่ชุมชน และเพื่อให้ระบบงานมีประสิทธิภาพ ไม่แย่งงานกันทำ ศูนย์มีฐานะเทียบเท่าคณะวิชาเป็นหน่วยงานอิสระสังกัดผู้อำนวยการ มีบุคคลประจำมากจัดสรรบุคลากรประเภทต่าง ๆ ตามหน้าที่ การปฏิบัติงานดำเนินได้อย่างเต็มที่

สำหรับสถาบันอุดมศึกษาใดที่ไม่มีองค์กรกลางในการให้บริการวิชาการแก่สังคม วิจิตร ศรีสอาน (2522 : 85) ได้เสนอแนวทางการปรับปรุงโครงสร้างของระบบงานของสถาบันอุดมศึกษาโดยเฉพาะมหาวิทยาลัย เพื่อเป็นศูนย์กลางบริการแก่สังคมไว้ดังนี้

1) อาศัยโครงสร้างเดิม เพิ่มเพิ่มองค์กรประสานงานระดับสถาบัน

ขึ้นในรูปคณะกรรมการการศึกษาผู้ใหญ่ จัดอยู่ในสายงานวิชาการ โดยมีรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการเป็นเจ้าของเรื่อง และมีหน่วยงานภายในและหน่วยงานภายนอก มีผู้แทนเข้าร่วมในคณะกรรมการ หน้าที่หลักของคณะกรรมการ คือ การวางแผนงาน การประสานงานด้านการผลิต และพัฒนาบุคลากร การวิจัยและการบริการการศึกษาผู้ใหญ่

2) อาศัยโครงสร้างเดิม เพิ่มเพิ่มองค์กรและสายงานระดับสถาบัน ขึ้นรับผิดชอบงานด้านนี้โดยเฉพาะ กล่าวคือ ให้มีรองอธิการบดีฝ่ายการศึกษาผู้ใหญ่ และคณะกรรมการตาม ข้อ 1 โดยจัดให้มีเจ้าหน้าที่ในสายงานของรองอธิการบดีฝ่ายการศึกษาผู้ใหญ่เพียงพอที่จะทำงาน

3) จัดให้มีองค์กรกลางระดับสถาบันขึ้น เป็นการเฉพาะซึ่งอาจจัดในรูปสำนัก หรือศูนย์ เช่น สำนักส่งเสริมหรือเผยแพร่หรือศูนย์การศึกษาต่อเนื่อง ศูนย์การศึกษาตลอดชีพ หรือศูนย์การศึกษาผู้ใหญ่ โดยให้สำนักหรือศูนย์ดังกล่าวเป็นสื่อกลางในการประสานงานกับภายนอก คูณแผนนโยบาย แผนงาน ประสานงาน และดำเนินการศึกษาค้นคว้าผู้ใหญ่ในสถาบัน องค์กรกลางควรมีคณะกรรมการประจำ ทำนองข้อ 1 และร่วมกับคณะและภาควิชาต่าง ๆ ในการให้บริการการศึกษาผู้ใหญ่มากกว่าที่จะเป็นหน่วยปฏิบัติการเองทั้งหมด

สถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่งจะดำเนินการเพื่อนำเอารูปแบบขององค์กร และการบริหารงานการบริการวิชาการแก่สังคมที่เหมาะสมมาใช้ ก่อนข้างจะเกิดความตายตัวของระบบ เนื่องจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ

ประการแรก ในปัจจุบันนี้สถาบันอุดมศึกษาระดับมหาวิทยาลัยมีสภาพเป็นกรม จึงต้องขึ้นอยู่กับทบวงมหาวิทยาลัย ซึ่งมีฐานะเทียบเท่ากระทรวง ทำให้ขาดอำนาจสิทธิ์ขาดในการตัดสินใจ ต้องขึ้นอยู่กับทบวงตามสายการบังคับบัญชาในระบบราชการ

ประการที่สอง แต่ละมหาวิทยาลัยแม้จะมีพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยของตนเองก็ตาม แต่พระราชบัญญัติดังกล่าวก็ยังมีรูปแบบค่อนข้างจะตายตัว เพราะรูปแบบนี้จะเป็นอุปสรรคสำคัญต่อความคล่องตัว และความยืดหยุ่นซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญในการดำเนินงานด้านการศึกษาในระบบเป็นอย่างยิ่ง

เพื่อหลีกเลี่ยงอุปสรรคดังกล่าวนี้ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ จึงพยายามแสวงหาทางออกโดยวิธีการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (ชัคคิตยา กรรณสูต 2522 : 39)

- 1) จัดการเรียนการสอนออกเป็นภาวภายใน โดยเจียศทรพยากรค้ำน มุกดากร และงบประมาณประจำหน่วยงานระดับคณะมาใช้ดำเนินการนี้ แต่ก็ประสบปัญหาสำคัญ คือ ทำให้ทรพยากรไม่เพียงพอ และอาจเกิดการกระทบกระทั่งกันในงานต่าง ๆ ตลอดจนอาจเกิดความซ้ำซ้อนกันในกิจกรรม การเรียนการสอนที่หน่วยงานระดับคณะอื่น ๆ จัดทำ
- 2) จัดตั้งหน่วยงานกลางขึ้นในมหาวิทยาลัยเพื่อให้ได้มาซึ่งงบประมาณ แต่จากประสบการณ์ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ก็ปรากฏว่า ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากหน่วยงานกลางดังกล่าวมิได้ทำหน้าที่ประสานงาน แต่กลับไปทำหน้าที่ดำเนินงานด้านการเรียนการสอนเสียเองเป็นหลัก และก็ไม่สามารพทำได้ดีเท่าที่ควร เพราะยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะแขนง
- 3) จัดตั้งหน่วยงานกลางขึ้นทำหน้าที่ประสานงานโดยเฉพาะ หน่วยงานกลางนี้จะปฏิบัติงานด้านการเรียนการสอนบ้างก็เฉพาะแต่ในกรณีที่หน่วยงานอื่น ๆ ไม่ทำ เช่น ในลักษณะงานแบบสหวิทยาการ เป็นต้น วิธีการนี้สำหรับมหาวิทยาลัยเก่า ๆ ซึ่งมีโครงสร้างซับซ้อน จะใช้ไม่สะดวก เพราะหน่วยงานเดิมไม่ค่อยให้ความร่วมมือ
- 4) จัดตั้งเป็นโครงการขึ้น การจัดตั้งในลักษณะโครงการนี้ นอกจากสามารถทำได้ทันทีโดยไม่ต้องแก้กฎหมายแล้ว ยังสามารถตั้งงบประมาณในการดำเนินการเบิกจ่ายจากสำนักงบประมาณได้ นอกจากนั้นยังสามารถจะยุบเลิกได้โดยง่ายเมื่อหมดความจำเป็น หรือหากปรากฏว่าปฏิบัติหน้าที่ได้ก็สมควรจะดำเนินการเป็นงานต่อเนื่องก็สามารถขอเปลี่ยนแปลงสภาพเป็นหน่วยงานตามกฎหมาย

ฮูล์ (Houle) และเนลสัน (Nelson) (อ้างถึงใน ทองอินทร์ วงศ์โสธร 2522 : 3) ได้พูดถึงนโยบาย 2 ประการ ที่มีผลต่อรูปแบบของโครงการศึกษาต่อเนื่อง ดังนี้

นโยบายข้อแรก เกิดจากความคิดที่ว่าคณะวิชาเป็นเจ้าของวิทยาการ และวิชาชีพ เป็นเอกเทศละในศาสตร์นั้น ๆ คณะจึงเป็นผู้รับผิดชอบในการขยายวิชาการให้เป็นบริการวิชาการ

ส่วนนโยบายประการหลัง ก็คือว่า มีความจำเป็นในองค์กรที่จะต้อง ประสานงานเพื่อให้เกิดระบบที่มีประสิทธิภาพ จะได้หยัคทรัพยากรไม่แข่งขันทำ มหาวิทยาลัยจะต้องคำนึงถึงความสมดุลระหว่างแนวคิด 2 ประการ นี้

เกี่ยวกับความสมดุลขององค์กรที่เป็นศูนย์กลาง เพื่อการทำงานอย่าง มีประสิทธิภาพนั้น ไลเบอ์แมน (Lieberman 1984 : 3575-A) ได้ทำการวิจัย เรื่อง Effectiveness of Community Colledge Continuing Education Programs Compared of Structural Dimension ได้หาข้อมูลที่จะใช้ในการ ตัดสินใจเกี่ยวกับระดับ (Degree) ที่เหมาะสมของโครงสร้างขององค์กรที่เป็นศูนย์กลาง โดยใช้กลุ่มวิทยาลัย 4 แห่ง ที่คัดเลือกจากการจัดอันดับโครงสร้างที่เป็น ศูนย์กลางและไม่เป็นศูนย์กลาง ผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างแต่ละอย่างมีทั้งข้อดีและ ข้อเสีย อย่างไรก็ตามการรวมศูนย์กลางในระดับที่พอเหมาะ เป็นโครงสร้างของการ จัดองค์กรที่มีประสิทธิผลสูงสุด สำหรับโครงการการศึกษาต่อเนื่องของวิทยาลัยชุมชน รูปแบบนี้ต้องประกอบด้วยแรงสนับสนุนจากการศึกษาต่อเนื่อง และการวางแผนที่มีระบบ การทำงานที่มั่นคงและสามัคคี ยิ่งกว่านี้รูปแบบต้องปฏิบัติได้ และปรับได้ง่ายเมื่อมีการ วิเคราะห์งานการศึกษาต่อเนื่อง

2. การบรรจุบุคลากรสำหรับศูนย์การศึกษาต่อเนื่อง (ของมหาวิทยาลัย ในต่างประเทศ)

ในการบรรจุบุคลากรสำหรับศูนย์การศึกษาต่อเนื่องนั้น นิยมทำกันอยู่ 5 วิธี คือ (ทองอินทร์ วงศ์ไชย 2522 : 9)

- 1) บรรจุเป็นอาจารย์ประจำของศูนย์
- 2) แบ่งปริมาณงานของศูนย์ให้เป็นส่วนหนึ่งของอาจารย์ประจำ
- 3) จ้างอาจารย์ประจำแบบ Overload
- 4) จ้างอาจารย์พิเศษภายนอกถึงเวลา
- 5) ใส่มุคลากรในท้องถิ่นบางวิชา

แบบแผนเกี่ยวกับบุคลากรที่พอสัง เกตได้ก็คือ

- 1) บุคลากรเกี่ยวกับการสอน ศูนย์การศึกษาต่อเนื่องต้องอาศัยจาก

คณะวิชาอยู่มาก โดยเฉพาะการสอนเนื้อหาวิชา

2) มุคลากรทางค้ำบริหาร เจ้าหน้าที้ทางเทคนิค สดามันจะค้องมี
ประจำ จะมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการ เน้นการบริการของสดามันนั้น

3) พยายามใช้บุคลากรในท้องถิ่น โดยที่ศูนย์เป็นหน่วยประสานงาน
เพื่อให้บริการสนองความต้องการของชุมชน

3. ตัวอย่างองค์กรกลางภายในมหาวิทยาลัยที่ให้บริการวิชาการแก่สังคม

สำหรับมหาวิทยาลัยของรัฐ มีองค์กรกลางที่ดำเนินงานให้บริการชุมชน
ที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาการศึกษา ฉบับที่ 5 ของแต่ละสดามันมี 7 แห่ง ดังนี้ (ปรุม
นิคมานนท์ ม.ป.ป. : 80)

ชื่อหน่วยงาน/โครงการ	มหาวิทยาลัย	ปีที่เริ่ม	ปีที่จัดตั้งเป็น ทางการ
1. สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม	เกษตรศาสตร์	2496	2513
2. โครงการเสริมการศึกษา	ธรรมศาสตร์	2517	2521
3. สำนักส่งเสริมและการศึกษาต่อเนื่อง	สงขลานครินทร์	2517	2522
4. ศูนย์การศึกษาต่อเนื่อง	มหิดล (วิทยาเขตสาขลา)	2517	2523
5. โครงการศูนย์การศึกษาต่อเนื่อง	เชียงใหม่	2523	*
6. โครงการศูนย์การศึกษาต่อเนื่อง	จุฬาลงกรณ์	2524	*
7. โครงการส่งเสริมการศึกษาและบริการ ชุมชน	ศิลปากร	2524	*

* อยู่ในระหว่างการทดลองและดำเนินการในรูปของโครงการ

นอกจากนี้จากการศึกษาแผนพัฒนาอุดมศึกษา ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534)
ในส่วนของแผนงานการบริการวิชาการแก่สังคม มีบางมหาวิทยาลัยที่จะจัดตั้งหน่วยงาน
กลางในช่วงแผนดังกล่าว ได้แก่ มหาวิทยาลัยขอนแก่นจะจัดตั้ง ศูนย์การศึกษาต่อเนื่อง

ในปีงบประมาณ 2532 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จะจัดตั้ง สำนักบริการวิชาการแก่ชุมชน และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชจะจัดตั้ง สำนักการศึกษาต่อเนื่องในปีงบประมาณเดียวกัน (ทรวงมหาวิทยาลัย 2529 : 74)

ค. องค์ประกอบในด้านการดำเนินงานการบริการวิชาการแก่สังคม

องค์ประกอบของการดำเนินงานการบริการวิชาการแก่สังคม ได้แก่ วิธีการบริการวิชาการแก่สังคม ผู้ให้บริการ และเนื้อหาของการบริการวิชาการแก่สังคม

1. วิธีการให้บริการวิชาการแก่สังคม

การให้บริการวิชาการแก่สังคมมีหลายลักษณะขึ้นอยู่กับเนื้อหาวิชาและจุดมุ่งหมายของโครงการ ความพร้อมและทรัพยากร นโยบายของสถาบัน ในต่างประเทศ สถาบันที่มีบทบาทในการให้บริการวิชาแก่สังคมที่เห็นได้ชัด ได้แก่ วิทยาลัยชุมชน (Community Colledge) และมหาวิทยาลัย สำหรับประเทศไทยมีหลายหน่วยงานที่ให้บริการวิชาการแก่สังคม สำหรับในระดับอุดมศึกษา ได้แก่ วิทยาลัยครูซึ่งมีบทบาทในด้านการบริการแก่สังคมชนบทมากกว่ามหาวิทยาลัย เพราะเป็นแหล่งใกล้ชนบท สำหรับมหาวิทยาลัย กลุ่มเป้าหมายอาจจะเป็นส่วนกลางมากกว่า ยกเว้นมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาค ทั้งนี้เพราะมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในส่วนกลาง ในที่นี้จะเสนอลักษณะการบริการวิชาการแก่สังคมในรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

วิธีการให้บริการวิชาการแก่สังคมในต่างประเทศ เช่น ในสหรัฐอเมริกา มี 3 แบบใหญ่ ๆ คือ (ไพฑูริย์ สินลารัตน์ 2526 : 341-342)

1) แบบ Extension Education หรือ Geographical Extension เป็นการให้บริการในรูปแบบของการเผยแพร่กระจายความรู้ให้กว้างขวางออกไป บางทีก็เรียกว่าเป็นกิจกรรมห่านอง Extra-Mural Activities อย่างที่หลายประเทศในเอเชียนิยมกัน เช่น สิงคโปร์ ฮองกง เป็นต้น

2) แบบ Community-Service หรือ Social Service หรือ Functional Service ลักษณะนี้มหาวิทยาลัยโดยอาจารย์ หรือ คณาจารย์ทั้งหลาย หรือสถาบันอุดมศึกษาเอง ไปร่วมมือกับหน่วยงาน

ธุรกิจหรือวงการอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยให้คำปรึกษา และหรือทำวิจัยให้กับรัฐบาล หรือองค์กรอื่น ๆ อย่างที่เราพูดถึงกันมากในปัจจุบัน

3) แบบ Continuing Education หรือ Chronological Extension รูปแบบนี้มุ่งที่จะให้สถาบันอุดมศึกษา หรือมหาวิทยาลัย เป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ทุกคนจะมีโอกาสใช้ได้ และได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ เป็นความพยายามที่จะ Socialize สถาบันอุดมศึกษาส่วนหนึ่งนั่นเอง แนวคิดนี้ในปัจจุบันเรียกกันว่า Recurrent Education หรือ Lifelong Education ค่าย

วิธีการบริการวิชาการแก่สังคมในประเทศไทย

สำหรับประเทศไทย ไพฑูรย์ สินสารักษ์ (2526 : 348-349)

ได้แบ่งวิธีการบริการวิชาการแก่ชุมชนออกเป็นลักษณะใหญ่ ๆ 4 ลักษณะ คือ

1) การเผยแพร่ความรู้ เป็นการให้ความรู้แก่คนภายนอกมหาวิทยาลัย ค่ายวิธีการต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ การบรรยายอภิปรายต่าง ๆ การจัดพิมพ์หนังสือ เผยแพร่ การที่อาจารย์ นิสิต นักศึกษา ออกไปชนบท หมู่บ้าน และชุมชนนอกสถาบัน เป็นต้น

2) การให้คำปรึกษาแนะนำช่วยเหลือ เป็นการให้ความรู้ที่มีอยู่ใน มหาวิทยาลัย ไปช่วยแก้ปัญหาของชุมชน เช่น การเป็นวิทยากร การเป็นกรรมการ การไปเป็นที่ปรึกษาองค์การรัฐวิสาหกิจหรือบริษัทเอกชน เป็นต้น รวมทั้งการให้บริการ คำนวณวิจัยค่าย

3) การร่วมมือในการแก้ปัญหาชุมชน รูปแบบนี้เป็นแบบเฉพาะของ ประเทศที่กำลังพัฒนาที่มหาวิทยาลัยไปมีส่วนโดยตรงกับการแก้ปัญหาของประเทศ เช่น ค่ายอาสาพัฒนาอุมแม่น้ำแม่กลอง โครงการโรงเรียนครูศาสตร์อุปถัมภ์ เป็นต้น

4) การปรับปรุงสมรรถภาพของบุคลากรในหน่วยงานต่าง ๆ งาน บริการค่านีเป็นการฝึกอบรม สัมมนา จัดประชุมต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่นิยมกันทั่วไป

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2522 : 1) ได้กล่าวถึง วิธีการให้ความรู้ แก่สังคมของมหาวิทยาลัยภาคขยาย ครอบคลุมถึงการสัมมนา การฝึกอบรม การศึกษา ภาคพิเศษ (ภาคค่ำ) เป็นวิชาการระยะสั้นและระยะยาว คำเนื้องานวิจัย การแลกเปลี่ยน

คณาจารย์หน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชน จัดให้มีศูนย์การศึกษาต่อเนื่อง จัดนิทรรศการ
จัดสร้างสถานีวิทยุ-โทรทัศน์ เพื่อส่งรายงานการศึกษา จัดการบรรยายเคลื่อนที่ไปตาม
หัวเมือง และสถานับการศึกษาต่าง ๆ ทำการสอนทางไปรษณีย์ เปิดสาขาของ
มหาวิทยาลัยภาคขยายตามภูมิภาค แพทย์บทความทางนิตยสารและหนังสือพิมพ์ จัดสัมมนา
และอบรมภาคฤดูร้อน จัดให้มีหอสมุดเคลื่อนที่ ให้บริการทางโทรศัพท์บุปกรณ เปิดการสาธิต
และแสดงเครื่องมือบางประเภททางการเกษตรและอุตสาหกรรม จัดการปรึกษาและ
แนะแนว จัดพิมพ์ตำราคู่มือต่าง ๆ

ส่วน ปฐม นิคมานนท์ (ม.ป.ป. : 77-78) ได้ทำการสำรวจ
โครงการให้บริการชุมชนของมหาวิทยาลัยในช่วงของแผนพัฒนา ฉบับที่ 5 (2525-2529)
จำนวน 501 โครงการ และได้จำแนกกิจกรรมและบริการต่าง ๆ เหล่านี้ออกเป็น 2
ประเภท ได้แก่

1) กิจกรรมประเภทการสอนและฝึกอบรม (Teaching activities)
ได้แก่ การจัดโปรแกรมการเรียนการสอน โดยเฉพาะสำหรับประชาชนภายนอก เช่น
การฝึกอบรมระยะสั้น ทั้งที่จัดเป็นชั้นเรียนและนอกห้องเรียน อาจแบ่งต่อไปได้อีกเป็น

1.1 โปรแกรมการเรียน เพื่อรับปริญญา หรือประกาศนียบัตร
อย่างใดอย่างหนึ่ง (Degree or certificate programs)

1.2 โปรแกรมการเรียนการสอนที่มุ่งให้ความรู้หรือฝึกทักษะ
อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งไม่ใช่โปรแกรมที่ผูกพันกับการเรียนเพื่อรับปริญญา
หรือประกาศนียบัตร (Non-degree programs)

2) กิจกรรมที่นอกเหนือจากการเรียนการสอน (Non-teaching
activities) อาจจำแนกเป็น 4 ประเภท ใหญ่ ๆ คือ

2.1 การเผยแพร่ความรู้และข่าวสารข้อมูล

2.2 กิจกรรมประเภทการประชุมสัมมนา

2.3 การให้บริการด้านต่าง ๆ แก่ชุมชน

2.4 โครงการพัฒนาชุมชนและพัฒนาชนบท

ถ้าจะแบ่งตามความแน่นอนของโครงการบริการวิชาการแก่สังคมของ
สถาบันอุดมศึกษา กองแผนงาน มหาวิทยาลัยของรัฐ (อ้างถึงใน ราชกิจจานุเบกษา
มาทมนั้น 2526 : 10) แบ่งไว้ดังนี้

- 1) การให้บริการชุมชนที่เป็นโครงการหรือปฏิบัติการที่มีกำหนดเวลา
ค่อนข้างจะแน่นอน เช่น โครงการพัฒนาต่าง ๆ
- 2) การให้บริการชุมชนที่เป็นโครงการอบรม เพื่อให้ความรู้ทางวิชาการ
แก่กลุ่มบุคคล โดยมีโครงการอบรมและกำหนดการ เวลาที่ค่อนข้างจะแน่นอนและอาจมีการ
ให้วิทยบัตร หรือประกาศนียบัตร
- 3) การให้บริการชุมชนที่กระทำเป็นครั้งคราวแก่หน่วยราชการหรือ
เอกชน เช่น การบรรยาย การแสดงนิทรรศการ การจัดการประชุม การจัดสัมมนาการ
เป็นต้น

ส่วนในรายงานการประเมินสภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษา และประเมินผล
แผนพัฒนา (พ.ศ.2525-2529) ระบุว่าอุดมศึกษาแบ่งวิธีการบริการวิชาการแก่สังคม
ที่จัดโดยอุดมศึกษาออกเป็นดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาระดับชาติ 2527 :
25-26)

- 1) การบรรยาย วิทยากร อบรม ประชุม สัมมนา
- 2) การจัดนิทรรศการ การสาธิต จัดรายการวิทยุโทรทัศน์
- 3) การเผยแพร่ข่าวสารทางวารสาร หนังสือ
- 4) เป็นที่ปรึกษา แนะนำ
- 5) การให้บริการด้านการแพทย์และสาธารณสุข
- 6) การค้นคว้า วิจัย สืบวิจัย ทดสอบ ทดลอง ออกแบบ

ประสิทธิ์

- 7) อื่น ๆ

ส่วนวิธีการบริการวิชาการแก่สังคมตามระเบียบมหาวิทยาลัยรามคำแหง
ว่าด้วยการให้บริการวิชาการ พ.ศ.2527 หมายถึง บริการที่จัดให้แก่ส่วนราชการ
องค์กร รัฐวิสาหกิจ เอกชน หรือหน่วยงานใดในประเทศหรือต่างประเทศ โดยอาศัย
ความรู้ความสามารถทางวิชาการ เทคนิค หรือวิชาชีพ ซึ่งอาจเป็น

- 1) การฝึกอบรม สัมมนา อภิปราย บรรยาย
- 2) การวิจัย ค้นคว้า สํารวจ
- 3) การวิเคราะห์ ทดลอง ทดสอบ ประเมินผล แปลผล
- 4) การวางแผน วางระบบ ออกแบบ ประดิษฐ์
- 5) การให้คำปรึกษา หรือดำเนินงานทางวิชาการ เทคนิค หรือ วิชาชีพ
- 6) การให้บริการวิชาการในลักษณะอื่น (มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2530 : 21-22)

2. ผู้ให้บริการวิชาการแก่สังคม

ผู้ที่ทำหน้าที่ในการให้บริการวิชาการแก่สังคม ตามกฎข้าราชการพลเรือนในมหาวิทยาลัย นอกจากอาจารย์โดยทั่วไปแล้ว (ตำแหน่ง อาจารย์จนถึง ศาสตราจารย์) ได้แก่ บรรณารักษ์ โสภทัตศึกษา แพทย์ พยาบาล วิจัย ตำแหน่ง สายงานวิชาการอื่นที่กฎหมายกำหนด (พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการพลเรือนใน มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2507, 2519 : 9-10)

จากปัญหาของการบริการวิชาการแก่สังคม ในส่วนที่เกี่ยวกับบุคลากรนั้น จะเห็นได้ว่า มีปัญหาจากการขาดบุคลากร และขาดความร่วมมืออย่างจริงจัง เพราะภาระงานของอาจารย์ทางด้านการให้บริการวิชาการแก่สังคม ทบวงมหาวิทยาลัยยังไม่ได้กำหนดนโยบายเทียบภาระงานไว้ชัดเจนเช่นการสอนนักศึกษา จึงทำให้การกำหนดแผนงาน โครงการ เพื่อการปฏิบัติการ กิจนี้ลดความสำคัญลงไป (ทบวงมหาวิทยาลัย 2525 : 7) นอกจากนั้นนโยบายในการพิจารณาความดีความชอบ มิได้ให้ความสำคัญแก่งานบริการทางวิชาการแก่สังคม ทำให้อาจารย์ไม่ค่อยเต็มใจอุทิศเวลาเข้าร่วมงาน ings กล่าว (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2527 : 5)

หลักการส่งเสริมให้อาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา ให้นำความรู้ที่มีอยู่ ไปเผยแพร่แก่ประชาชน หน่วยราชการ รัฐวิสาหกิจและธุรกิจทั่วไป อมร รัชศาสตร์ (อ้างถึงใน โพลี ธรรมรักษา 2520 : 10) ได้เสนอแนะว่า ควรตีอว่างานบริการ วิชาการเป็นงานในหน้าที่อย่างหนึ่ง และยอมรับให้เป็นผลงานประจำปีด้วย การคิดชั่วโมง

การทำงานนี้ให้คิดตามความเป็นจริง โดยคำนึงถึงการเตรียมตัวเตรียมเอกสาร ระยะเวลาที่ใช้ในการเดินทางและชั่วโมงที่ใช้ในการบรรยายด้วยเกณฑ์ที่ใช้ในการบริการนี้ ตามปกติคิดว่า การบรรยาย 1 ชั่วโมง ต้องใช้เวลาเตรียม 3 ชั่วโมง เท่ากับการสอนในระดัมนักศึกษา

โพลีดู พรหมรักษา (2525 : 21) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทของวิทยาลัยครูกลุ่มภาคเหนือ กับการศึกษานอกระบบในชุมชนเขตรับผิดชอบ ได้เสนอแนะว่า เพื่อให้อาจารย์ผู้ปฏิบัติงานด้านการบริการการศึกษานอกระบบปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารควรให้การส่งเสริมและกระตุ้นให้อาจารย์ได้สนใจมีกำลังใจในการปฏิบัติงานดังกล่าว เช่น ให้อาจารย์ได้มีโอกาสฝึกอบรม ศึกษาทูลงาน และเป็นผู้ช่วยในการให้บริการการศึกษานอกระบบ เพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ของอาจารย์

3. เนื้อหาวิชาในการบริการวิชาการแก่สังคม

เมื่อจำแนกโครงการตามการแบ่งมาตรฐานสาขาการศึกษาระหว่างประเทศของยูเนสโก พบว่า โครงการที่ดำเนินในสถานอุดมศึกษาครอบคลุมสาขาการศึกษา 14 สาขา ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2529 : 9)

- 1) ศึกษาศาสตร์และการฝึกอบรมครู (Teacher Training and Education Service)
- 2) ภาษาศาสตร์ (Languages)
- 3) มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (Social Science and Humanities)
- 4) ธุรกิจและบริหารธุรกิจ (Commerce and Business Administration)
- 5) กฎหมาย (Law)
- 6) วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Science)
- 7) คณิตศาสตร์และคอมพิวเตอร์ (Mathematics and Computer Science)
- 8) สุขภาพอนามัยและการแพทย์ (Health and Medicine)

- 9) การเกษตร (Agriculture Forestry Farming)
- 10) คหกรรมศาสตร์ (Home Economics)
- 11) อุตสาหกรรม (Trade and Industry)
- 12) ศิลปหัตถกรรม (Handcraft)
- 13) การกีฬาพลศึกษาและนันทนาการ (Sport and Physical Education)
- 14) อื่น ๆ

ส่วนในรายงานการประเมินสภาพการจัดการศึกษาและประเมินผล
แผนพัฒนา (พ.ศ. 2525-2529) ระดับอุดมศึกษา แบ่งสาขาวิชาการบริการสังคมที่จัด
โดยอุดมศึกษาออกเป็น 14 สาขา ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
(2527 : 25-26)

- 1) แพทยศาสตร์และสาธารณสุข
- 2) วิศวกรรมศาสตร์
- 3) เกษตรกรรม ป่าไม้ และการประมง
- 4) สถาปัตยกรรมและการวางผังเมือง
- 5) บริหารธุรกิจ
- 6) วิทยาศาสตร์
- 7) ศึกษาศาสตร์
- 8) มนุษยศาสตร์
- 9) วิจิตรศิลป์
- 10) นิติศาสตร์
- 11) สังคมศาสตร์
- 12) วารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน
- 13) บริการ
- 14) อื่น ๆ

ถ้าจะแบ่งเนื้อหาวิชาตามความต้องการของชุมชน คูมส์ (Coombs
1974 : 5) ได้จำแนกตามความต้องการของชุมชนออกเป็นประเภทใหญ่ ดังนี้

- 1) คำนการศึกษาทั่วไป หรือความรู้พื้นฐาน อันได้แก่ การอ่านออกเขียนได้ คิดเป็น ความเข้าใจในวิทยาศาสตร์เบื้องต้น และสิ่งแวคล้อมทั่วไป เป็นต้น
- 2) คำนการศึกษา เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ในครอบครัว อันได้แก่ การอนามัย และโภชนาการ คหกรรมศาสตร์ การเลี้ยงดูเด็ก การซ่อมแซมปรับปรุงบ้านเมือง การวางแผนครอบครัว เป็นต้น
- 3) คำนการศึกษา เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของชุมชน อันได้แก่ การปกครองท้องถิ่น การสหกรณ์ เป็นต้น
- 4) คำนการศึกษาเพื่อการประกอบอาชีพ ได้แก่ การพัฒนาความรู้ และทักษะเฉพาะอย่าง ในการประกอบอาชีพที่สัมพันธ์กับความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ และความต้องการทางสังคม ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบัน

จาก Roles of University in Adult Continuing Education ของกองการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการอินเดีย (อ้างถึงใน ราชูชัย อาจินสมาจาร 2520 : 35) ได้กล่าวถึง เนื้อหา (Content) ของการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษาต่อเนื่องควรประกอบด้วย

- 1) การรู้หนังสือที่จำเป็น
- 2) การฟื้นฟูการศึกษาเก่า ๆ
- 3) ความรู้เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี และสังคม ซึ่งเกิดขึ้นอยู่เสมอ
- 4) การศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวคล้อม
- 5) การศึกษาที่จะนำมาซึ่งการ เปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมและเจตคติ
- 6) การพัฒนาทักษะในด้านต่าง ๆ
- 7) การเตรียมทางสมอง (Mental) สังคม (Social) และ วิชาการ (Technial) เพื่อการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาอันเป็นที่สนใจ โดยตรงของผู้เรียน

ง. องค์ประกอบทางคำนการประเมินผลการบริการวิชาการแก่สังคม

ทางการศึกษาให้ความหมายการประเมินผลว่า เป็นขบวนการตีความหมาย

(Interpretation) และตัดสินคุณค่า (Value Judgment) จากสิ่งที่วัดได้ จากการวัดผลการประเมินผลของอาศัยวิธีการที่มีแบบแผนในการรวบรวมข้อมูล ตลอดจนเหตุผลประกอบการพิจารณาตัดสินว่า กิจกรรมการศึกษานั้นดีหรือเลวอย่างไร เหมาะสมหรือไม่ประการใด (เขาวที วิบูลย์ศรี 2528 : 73)

จะเห็นได้ว่า การประเมินผล คือ การประเมินค่า จึงประกอบด้วย การวัด และการเสนอสารสนเทศ (Information) เพื่อการตัดสินใจ ดังนั้นการประเมินผล จึงนำไปสู่การปรับปรุงทุกด้าน มิใช่เป็นการจับผิด ดังคำกล่าวที่ว่า "Evaluation is not to prove but to improve" (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ 2528 : 1) สำหรับโครงการทั่ว ๆ ไป จุดมุ่งหมายหลักของการประเมินโครงการก็คือ การหาแนวทางการตัดสินใจ (Decision making)

ส่วน ศรีเวน (Scriven) (อ้างใน สุทัศน์ สุกมลสันต์ 2528 : 143) กล่าวว่า การประเมินผลมีจุดมุ่งหมายหลักอยู่ 2 ประการ คือ

1. การประเมินผลความก้าวหน้า (Formative Evaluation) ได้แก่ การประเมินผลในระหว่างที่โครงการกำลังดำเนินการอยู่ เพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงโครงการให้ดีขึ้น โดยการให้ข้อมูลย้อนกลับ ที่มีประโยชน์ต่อผู้ประเมินผลโครงการ
2. การประเมินผลสรุป (Summative Evaluation) ได้แก่ การประเมินผลเมื่อโครงการได้สิ้นสุดลงเรียบร้อยแล้ว เพื่อประโยชน์ในการศึกษาคุณค่าของโครงการ และเพื่อพิจารณานำลักษณะที่ดีของโครงการไปใช้ในสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกันต่อไป

นอกจากนั้น ศรีเวน (Scriven) มีความเห็นว่า การประเมินผลความก้าวหน้าควรเป็นเรื่องของผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการนั้น หรืออาจกล่าวได้ว่า ควรเป็นการประเมินผลภายในของโครงการ (Internal Evaluation) ดังนั้นไม่ควรจะให้นักประเมินผลอาชีพ โดยเฉพาะในระยะแรกเริ่มของการประเมินผล ส่วนการประเมินผลสรุปนั้น ศรีเวน (Scriven) คิดว่า ควรเป็นการประเมินผลของผู้เชี่ยวชาญในการประเมินผลที่ไม่เกี่ยวข้องกับโครงการ กล่าวคือ ควรเป็นการประเมินผลภายนอกของตัวโครงการ (External Evaluation)

สำหรับการบริการวิชาการแก่สังคมของสถาบันอุดมศึกษา ใ้การประเมินผลหลายวิธี โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร ชัยติยา กรรณสูต (2522 : 125) ได้สำรวจ พบว่า มีการประเมินผลโครงการโดยวิธีต่าง ๆ ดังนี้

	ร้อยละ
1. ใช้แบบสอบถามและการสังเกตการณ์ระหว่างกิจกรรม	25
2. ประเมินจากผลงานเมื่อเสร็จการกิจกรรมหรือทดสอบเมื่อสิ้นสุดโครงการ	25
3. ประเมินจากการสอบถามมีือ	5
4. ประเมินจากผลการปฏิบัติงานหลายด้านทั่ว ๆ ไป	10
5. ให้รายงานผลการกิจกรรมพร้อมข้อเสนอแนะ	15
6. ติดตามผลหลังจากกลับไปทำงาน	5
7. ประเมินผลควบคู่กับการปฏิบัติ	5
8. ไม่ไ้ระบุ	10

ส่วนการติดตามผลนั้นมักจะเป็นการติดตามเพื่อประเมินผล นำข้อมูลไปปรับปรุงกระบวนการจัดกิจกรรมเท่านั้น การติดตามประเมินผลในเรื่องการนำความรู้ที่ได้จากการกิจกรรมไปปรับปรุงตัวเอง และประสิทธิภาพในการทำงาน หรือไปประกอบอาชีพเพื่อเพิ่มพูนรายได้จึงแทบไม่มี ดังนั้นจึงไม่สามารถยืนยันการใช้ประโยชน์ที่ได้จากการกิจกรรมได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2529 : 18)

ตอนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคในการให้บริการวิชาการแก่สังคม

จากสภาพการณ์ที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า สถาบันอุดมศึกษาได้พยายามเน้นบทบาทในด้านการบริการวิชาการเพิ่มขึ้น ถึงอย่างไรก็ยังมีปัญหาและอุปสรรคที่ต้องแก้ไข และบางปัญหาก็เกิดขึ้นซ้ำ ๆ กัน ดังจะเห็นได้จากการศึกษาวิจัยต่าง ๆ รวมทั้งจากการประเมินผลแผนพัฒนาอุดมศึกษาระยะต่าง ๆ เช่น จากแผนพัฒนาอุดมศึกษาระยะที่ 4 สรุปปัญหาในการบริการวิชาการแก่สังคมไว้ดังนี้ (ทรวงมหาวิทยาลัย 2523 : 39)

1. คำนการบริหารงาน ผู้บริหารยังไม่เห็นความสำคัญและให้ความสนใจอย่างจริงจัง ประกอบกับมีใ้กำหนดคนโยบายไว้แน่ชัด ทำให้ผู้ปฏิบัติต้องปฏิบัติโดยไม่มีแผนปฏิบัติที่แน่นอน นอกจากนี้ยังขาดการประสานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอก จึงทำให้เกิดการปฏิบัติงานที่ซ้ำซ้อนกัน

2. คำนบุคลากร ขาดแคลนบุคลากรทั้งในคำนปริมาณและคุณภาพ ในคำนปริมาณ คือ ไม่มีผู้ค้ำเป็นงาน ทั้งนี้เนื่องจากภารกิจงานสอนของอาจารย์มีมาก และในบางคณะยังขาดแคลนอาจารย์ จึงทำให้อาจารย์ไม่สนใจทำงานคำนนี้ และผลงานก็มิใ้ค้ำบรวมเพื่อขอเลื่อนค้ำแหน่งทางวิชาการ สำหรับคำนคุณภาพนั้น คือ ไม่มีผู้ใ้ประสบกกรรม และเชี่ยวชาญเฉพาะสาขามาช่วยค้ำเป็นงานโดยเฉพาะการฝึกอบรมและสัมมนา

3. คำนงบประมาณ มิใ้รับการสนับสนุนงบประมาณหรือใ้ใ้บ้ก็เพียงเล็กน้อย ไม่เพียงพอก่การค้ำเป็นงาน ทำให้ผู้ใ้ทำงานทางคำนนี้ต้องช่วยตัวเองในการหารายใ้มาสนับสนุนโครงการของตน

4. คำนอาคาร สถานที่ และวัสดุอุปกรณ์ ยังขาดแคลนวัสดุ อุปกรณ์ ที่ใ้สำหรับการจักทำสื่อในการเผยแพร่ความรู้ ขาดแคลนอาคาร สถานที่ในการฝึกอบรม จักกิจกรรมต่าง ๆ และเผยแพร่ผลงาน

5. เอกสารที่จักเผยแพร่ ในบางเรื่องยังไม่ใ้ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องจากเข้าใจยากและไม่ตรงกับความต้องการอย่างแท้จริง (ทวงมหาวิทยาลัย 2523 : 39)

ประสาร มาลากุล ๗ อุษยา (Prasarn Malakul 1986 : 171-172)
ใ้สรุปปัญหาการบริการวิชาการแก่สังคมของสถาบันอุดมศึกษาในภาคขยาย ดังนี้

1. การขาดการวางแผนที่เป็นระบบและขาดแนวทางในการปฏิบัติ ปัญหา ค้ำกล่าวทำให้เกิดปัญหาซ้ำซ้อน
2. ข้อจำกัดของงบประมาณและความสามารถของสถาบันอุดมศึกษา ในการหาผู้สนับสนุนจากแหล่งภายนอก
3. ขาดผู้ริเริ่มที่เกี่ยวของจริง ๆ และทำหน้าที่ประจำในการบริการวิชาการแก่สังคม

4. ขาดกลไกและเครื่องมือการติดตามผลและประเมินผลอย่างมีระบบ และมีประสิทธิภาพ ปัญหานี้ก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างปัญหาที่เกิดขึ้นจริง ๆ กับการแก้ไข ปัญหาที่ได้ผล รวมถึงการปรับปรุงการบริการให้ดีขึ้น

5. ขาดการประสานและร่วมมือระหว่างหน่วยงานภายในของสถานอุดมศึกษาเอง ระหว่างบุคคล และระหว่างสถานอุดมศึกษาอื่น ระหว่างสถานอุดมศึกษา กับผู้แทนชุมชน ปัญหาทั้งกล่าวนี้ทำให้ไม่สามารถใช้ทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรวัสดุ จากทั้งภายในและภายนอกสถานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วนในรายงานการประเมินสภาพการจัดการศึกษา และประเมินผลแผน พัฒนาระยะที่ 5 (2525-2529) ระบุอุดมศึกษาได้กล่าวถึงปัญหาไว้ดังนี้ (สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2527 : 3-5)

1. สถานอุดมศึกษาขาดองค์การกลางในการประสานงาน และกำหนด แนวทางในการจัดกิจกรรมการบริการทางวิชาการแก่สังคม

2. นโยบายในการพิจารณาความดีความชอบ มิได้ให้ความสำคัญแก่งานการ บริการทางค่านวิชาการศึกษาแก่สังคม ทำให้อาจารย์ไม่ค่อยเต็มใจอุทิศเวลาเข้าร่วมงาน ทั้งกล่าว

นอกจากนี้การดำเนินงานบริการแก่สังคมของสถานอุดมศึกษา อยู่ในวงจำกัด และไม่แพร่หลายเท่าที่ควร การดำเนินงานส่วนใหญ่ครอบคลุมเฉพาะสาขาวิชาแพทยศาสตร์ สาขารพสุช วิศวกรรมศาสตร์ เกษตรกรรม ป่าไม้และประมง เท่านั้น (ทรวงมหาวิทยาลัย 2529 : 12)

จากรายงานการติดตามผลการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในสถาน อุดมศึกษา ปีงบประมาณ 2527 ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ก็ได้พบ ปัญหาคล้ายคลึงกัน ในเรื่องวัสดุอุปกรณ์ ปัญหางบประมาณ ปัญหาการประสานงาน นอกจากนั้นก็ ได้แก่

1. ปัญหาระยะเวลาในการดำเนินโครงการ บางโครงการใช้เวลานานเกินไป บางโครงการใช้เวลาน้อยเกินไป มีผลทำให้โครงการที่จัดเวลาไม่เหมาะสม ไม่ได้ผลเท่าที่ควร

2. ปัญหาจากผู้เข้ารับการอบรม ได้แก่ ปัญหาจากการที่ผู้เข้ารับการอบรม มีพื้นความรู้ไม่เท่ากัน ปัญหาผู้เข้ารับการอบรมในบางโครงการมีจำนวนมากเกินไป ตลอดจนปัญหาจากการที่ผู้เข้ารับการอบรมไม่สนใจการอบรมเท่าที่ควร เนื่องจากไม่เห็นความสำคัญของการฝึกอบรม

3. ปัญหากฎระเบียบราชการต่าง ๆ ที่มากมายซับซ้อนไม่เกื้อกูลและเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงาน

ตอนที่ 5 การให้บริการวิชาการแก่สังคมของมหาวิทยาลัยเปิด

ก. หลักการของมหาวิทยาลัยเปิด

การศึกษาระบบเปิดในอุดมศึกษา เป็นระบบการศึกษาที่มีปรัชญาของ มันเอง เป็นการศึกษาเพื่อชีวิต มีจุดมุ่งหมายเพื่อ "การให้" และ "ขยาย" โอกาส สำหรับผู้ที่ต้องการเรียนในระดับอุดมศึกษา เป็นสถาบันที่ให้ปริญญาได้ในขณะที่ทำงาน และไม่จำกัดคุณสมบัติทางอายุ เพศ หรืองานที่ทำอยู่ และไม่มีการสอบคัดเลือก เนื่องจาก มหาวิทยาลัยระบบเปิดใช้ระบบการสอนที่อาศัย เทคโนโลยีทางการศึกษาเป็นสื่อ หรือ เครื่องมือที่จะช่วยให้ผู้เรียนเรียนด้วยตนเองได้ ดังนั้นผู้เรียนไม่ต้องเข้าชั้นเรียน มหาวิทยาลัยเปิดจะใช้สื่อประเภทสิ่งพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์ ประกอบกับผู้สอนเสริมหรือ วิธีการอื่น ๆ และมีการทดสอบผู้เรียนเป็นระยะ ๆ ด้วยเหตุนี้วิธีการเรียนการสอนที่มี คุณภาพสำเร็จลงได้ ด้วยวิธีการเรียนแบบนี้ ผู้เรียนสามารถได้รับปริญญา มีฐานะเท่าเทียม กับปริญญาที่ได้รับจากมหาวิทยาลัยรับจำกัดจำนวน

การศึกษาระบบเปิดได้รับการพัฒนามาเป็นเวลา 150 ปี ในยุโรปและอื่น ๆ ซึ่งมหาวิทยาลัยเปิดมี 5 แผนการเรียน ตามระดั้มการเปิดและการขยายโอกาสทางการศึกษา คือ

1. แผนการเรียนแบบเสริมหรือขยาย (Extension Program)
2. แผนการเรียนที่ใช้ระบบการศึกษาคือสื่อสาร (Correspondence Program)
3. แผนการเรียนที่มีการเรียนในหรือนอกชั้นเรียน (On Off-

Campus Program)

4. แผนการเรียนที่มีการรับแบบไม่จำกัด (Open-Admission Program)

5. แผนการเรียนที่มีรูปแบบการเปิดที่สมบูรณ์แบบ (Completely Open Program)

สถาบันที่มีการสอนระบบเปิดทั้ง 5 ประเภท แบ่งเป็น 2 กลุ่ม

1. กลุ่มที่ใช้วิธีการเรียน 2 แบบ (Dual Mode) เป็นวิธีที่ผู้เรียนทั้ง 2 ประเภท ในมหาวิทยาลัยเดียวกัน คือ ผู้เรียนที่เข้าชั้นเรียนปกติ และผู้เรียนที่เรียนด้วยตนเองที่บ้าน

2. กลุ่มที่ใช้วิธีการเรียนแบบเดี่ยว (Single Mode) เป็นวิธีที่ผู้เรียนศึกษาที่บ้านเท่านั้น ไม่ต้องเข้าชั้นเรียนปกติ เพียงแต่บางครั้งผู้เรียนจะต้องมารับการสอนเสริมที่มหาวิทยาลัยนคทท

ข. มหาวิทยาลัยเปิดในประเทศไทย

แนวคิดเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยเปิด เป็นเรื่องของความพยายามที่จะขยายโอกาสทางการศึกษาระดับอุดมศึกษาแก่ประชาชน แนวคิดนี้ได้เคยนำมาใช้แล้ว นับแต่ระยะเริ่มแรกของการปกครองระบอบประชาธิปไตย เมื่อ พ.ศ. 2476 โดยการจัดตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เป็น "ระบบทลาควิชา" ซึ่งรับนักศึกษาโดยไม่มี การสอบคัดเลือกและไม่บังคับให้เข้าฟังคำบรรยาย อย่างไรก็ตามมหาวิทยาลัยแบบทลาควิชา ในครั้งนั้นคงใช้วิธีการศึกษาในลักษณะเดียวกับมหาวิทยาลัยทั่วไป โดยใช้ชั้นเรียนเป็นหลัก เพียงแต่นักศึกษาอาจศึกษาได้ด้วยตนเอง หรืออาจมาพบอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยได้เป็นครั้งคราว หรืออาจเข้าฟังคำบรรยายตามปกติสำหรับผู้ที่สามารถจะทำได้ ต่อมามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เปลี่ยนแปลงนโยบายการรับนักศึกษาโดยวิธีการสอบคัดเลือก และการจัดการศึกษาในแบบเดียวกับมหาวิทยาลัยทั่วไป

ต่อมาในปี พ.ศ. 2514 ได้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยแบบทลาควิชาขึ้นอีก คือ มหาวิทยาลัยรามคำแหง โดยเปิดสอนสาขาวิชาเพิ่มมากกว่ามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ในระบบทลาควิชา เป็นระบบเปิดในลักษณะของการรับ

นักศึกษาโดยไม่มี การสอบคัดเลือก และไม่จำกัดจำนวน (ทบวงมหาวิทยาลัย, อิศ-
 สำเนา 2521 : 1) ตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยรามคำแหง (ฉบับที่ 2)
 พ.ศ. 2521 ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งมหาวิทยาลัยรามคำแหง "ให้เป็น
 สถาบันการศึกษาและวิจัยแบบทลาควิชาที่ผู้ศึกษาสามารถศึกษาได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้อง
 เข้าชั้นเรียนที่มหาวิทยาลัยจัดให้ก็ได้ โดยให้มีวัตถุประสงค์ในการให้การศึกษาระดับ
 และวิชาชีพชั้นสูง ทำการวิจัย ส่งเสริมวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง และทะนุบำรุงวัฒนธรรม"
 (ราชกิจจานุเบกษา, ททบ. มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2521 : 5)

เนื่องจากมหาวิทยาลัยรามคำแหง มีการสอนที่มีทั้งชั้นเรียนหรือไม่ต้อง
 เข้าชั้นเรียน แต่ นักศึกษาบางส่วนยังคงติดอยู่กับการเรียนในชั้นเรียน ทำให้สถานที่เรียน
 ไม่เพียงพอ ในปี 2521 จึงได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยเปิดแห่งใหม่ คือ สุโขทัยธรรมมาธิราช
 หลักการของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช คือ จัดการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือ
 ประกาศนียบัตร ในสาขาที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ ความรู้กับการเผยแพร่
 ความรู้ไปสู่ประชาชน เพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพโดยไม่มุ่งปริญญาหรือประกาศนียบัตร
 ทั้งนี้มหาวิทยาลัยใช้สิ่งพิมพ์เป็นสื่อการสอนหลัก และใช้วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์
 และเทปเทเรียนเป็นสื่อเสริมเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องเข้า
 ชั้นเรียน และสามารถประกอบอาชีพได้ตามปกติ

จุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชมีดังนี้ (มหาวิทยาลัย
 สุโขทัยธรรมมาธิราช 2528 : 2)

1. ให้การศึกษาและส่งเสริมวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง เพื่อให้
 ประชาชนได้มีโอกาสเพิ่มพูนวิทยฐานะ ตามความต้องการของบุคคลและสังคม
2. ทำการวิจัยและค้นคว้า เพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการและเพื่อ
 ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ
3. ให้บริการทางวิชาการแก่สังคมในรูปของการเผยแพร่ความรู้ เพื่อ
 ยกระดับคุณภาพของประชาชนโดยทั่วไป
4. ทะนุบำรุงวัฒนธรรมและส่งเสริมทัศนคติที่ดีงาม เพื่อคงไว้ซึ่ง
 เอกลักษณ์ของชาติไทย (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2528 : 2)

ค. การบริการวิชาการแก่สังคมในมหาวิทยาลัยเปิด

จะเห็นได้ว่า มหาวิทยาลัยเปิด ทั้ง 2 แห่ง ของประเทศไทย มี วัตถุประสงค์หลักนอกจากการสอนแล้ว ยังมีการบริการวิชาการแก่สังคมด้วย ถึงแม้ว่า มหาวิทยาลัยเปิดจะมีการสอนทางไกล ซึ่งนอกจากจะมุ่งสอนนักศึกษาแล้ว ประชาชนทั่วไปยังได้รับความรู้ซึ่งถือว่าเป็นการบริการวิชาการแก่สังคมด้วย มหาวิทยาลัยเปิดยังมีการจัดบริการวิชาการแก่สังคมเป็นการเฉพาะด้วย เช่น จากโครงสร้างทางวิชาการของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ใ้กล่าวถึง การบริการวิชาการแก่สังคม ดังนี้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2530 : 23)

"หน้าที่และวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งของมหาวิทยาลัย (สุโขทัยธรรมมาธิราช) คือ การให้บริการทางวิชาการแก่สังคมในรูปของการเผยแพร่ความรู้ เพื่อยกระดับคุณภาพของประชาชนโดยทั่วไป

ปัจจุบันได้จัดบริการทางวิชาการแก่สังคมหลายด้านที่สำคัญ ได้แก่ โครงการศึกษาต่อเนื่อง

นอกจากนี้มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ยังจัดรายการวิทยุกระจายเสียง และรายการวิทยุ โทรทัศน์เพื่อให้บริการทางวิชาการแก่ประชาชน สำหรับรายการวิทยุกระจายเสียงนั้นได้แบ่งรายการออกเป็น 4 เรื่อง คือ

- เทคโนโลยีเพื่อชีวิต
- วิทยาการนารู
- อัญมณีมีสุข
- เมืองไทยเมืองทอง

งานบริการวิชาการแก่สังคมของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช อยู่ในความรับผิดชอบของงานฝึกอบรม สำนักวิชาการ ซึ่งอยู่ในหน่วยงานบริการทางวิชาการ งานฝึกอบรมรับผิดชอบในด้านการจัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรภายในมหาวิทยาลัย ให้บริการวิชาการแก่ชุมชนในลักษณะการฝึกอบรมด้วยระบบการสอนทางไกล การพัฒนาชุดฝึกอบรมด้วยตนเอง การจัดการศึกษาสมทบ และการศึกษาต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาบุคลากรของหน่วยงานภายนอก รวมทั้งทำหน้าที่เป็นเลขานุการคณะกรรมการจัดตั้งสำนักการศึกษาต่อเนื่อง (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2530 : 7) ซึ่งสำนักดังกล่าวจะจัดตั้งในช่วงแผนพัฒนา ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) (ทวง มหาวิทยาลัย 2523 : 74)

ส่วนมหาวิทยาลัยรามคำแหง ก็มีการจัดบริการวิชาการแก่สังคมเป็น การเฉพาะคล้ายเช่นกัน ดังรายละเอียดยกต่อไปนี้

ตอนที่ 6 การให้บริการวิชาการแก่สังคมของมหาวิทยาลัยรามคำแหง

มหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นมหาวิทยาลัยเปิดแบบทวิภาควิชา การเรียน การสอนมีทั้งระบบทางไกลและการสอนในชั้นเรียน ในส่วนของการเรียนทางไกลโดย ผ่านทางวิทยุและโทรทัศน์ เป้าหมายหลัก คือ การสอนนักศึกษาแต่ผลพลอยได้ก็คือ บุคคลภายนอกทั่วไปก็จะได้รับความรู้จากวิชาเหล่านั้น ถือว่าเป็นการบริการวิชาการ แก่สังคมไปด้วยในตัว อย่างไรก็ตามลักษณะของการเรียนการสอนที่มุ่งเป้าหมายไปสู่ นักศึกษา มีขีดจำกัดและมีลักษณะเป็นการบรรยายค่อนข้างจะเป็นการเรียนการสอนปกติ มหาวิทยาลัยรามคำแหงจึงมีการบริการวิชาการแก่สังคมเป็นการเฉพาะด้วย ซึ่งก็มีการ จัดทั้งทางวิทยุโทรทัศน์โดยเฉพาะในช่วงที่นักศึกษามีภาคเรียน ซึ่งเป็นช่วงที่อาจารย์ ว่างเว้นจากการสอนปกติ นอกจากนั้นก็จัดในรูปแบบการอภิปราย สัมมนา การประชุมทาง วิชาการ การจัดนิทรรศการ ฯลฯ ซึ่งดำเนินการโดยคณะวิชา สำนักต่าง ๆ แต่ปัจจุบัน มหาวิทยาลัยรามคำแหงยังไม่มีองค์กรกลางในการประสานงานการบริการวิชาการแก่ สังคม อย่างไรก็ตามนับว่ามหาวิทยาลัยรามคำแหงมีบทบาทในการบริการวิชาการแก่ สังคมมากขึ้น ในช่วง 2 ปี ที่ผ่านมานี้

นโยบายในการให้บริการวิชาการแก่สังคมของมหาวิทยาลัยรามคำแหง

มหาวิทยาลัยรามคำแหงมีนโยบายในการบริการวิชาการแก่สังคมเป็นการ เฉพาะในสมัยที่ รองศาสตราจารย์ สุขุม นวลสกุล เป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยราม- คำแหง (2528 : 11-12) ได้กล่าวไว้ในวันเข้ารับตำแหน่งอธิการบดี วาระที่ 2 เมื่อวันที่ 16 เมษายน 2528 ว่า "สิ่งที่จะพัฒนามีสองประเด็นใหญ่ คือ จะส่งเสริม บทบาทของมหาวิทยาลัยในด้านบริการชุมชนให้มากขึ้น และจะปรับปรุงระบบต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

การให้บริการวิชาการสู่ชุมชนนั้น จะขอความร่วมมือจากคณะและสำนักต่าง ๆ

ให้จัดโครงการบริการผู้ชุมชน อย่างน้อยคณะ/สำนักละ 1 โครงการ โดยเฉพาะการฝึกอบรมต่าง ๆ แต่ละคณะ/สำนัก อาจเผยแพร่วิชาการในลักษณะหนังสือวิชาการก็ได้ ซึ่งก่อนหมดวาระ (อธิการบดี ครั้งที่ 1) มหาวิทยาลัยได้ออกระเบียบรองรับเรื่องเหล่านี้ไว้แล้ว นอกจากนี้ยังหวังว่าการเติบโตของสำนักเทคโนโลยีฯ จะช่วยงานบริการวิชาการผู้ชุมชน ผ่านทางโทรทัศน์และวิทยุได้มากกว่าที่เคยทำกันมา

ในการดำเนินงานบริการผู้ชุมชน มหาวิทยาลัยรวมคำแห่งใกว้างแนวไว้ 2 ลักษณะ คือ ชั้นแรก จะให้คณะ/สำนักดำเนินการโดยจะขอให้คณบดี ผู้อำนวยการสำนัก รวมทั้งกรรมการประจำคณะต่าง ๆ ได้ทราบนโยบาย และขอความร่วมมือในการพัฒนาและนำมหาวิทยาลัยไปในทิศทางที่เบ็ดตัวเองออกสู่สังคมภายนอกให้มากขึ้น

อีกลักษณะหนึ่งของการบริการวิชาการผู้ชุมชน มหาวิทยาลัยมีโครงการที่จะประสานงานกับศิษย์เก่าซึ่งตั้งเป็นชมรมอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ในการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ เช่น บริการวิชาการผู้ชุมชนย่านชมรมศิษย์เก่าเหล่านี้ »

แนวนโยบายและลักษณะของโครงการบริการวิชาการแก่ชุมชนครั้งที่ อธิการบดีมหาวิทยาลัยรวมคำแห่งใกำหนดไว้ นั้น เป็นแนวทางในการวางแผนการให้บริการแก่ชุมชนเป็นอย่างไร ก็ เช่นในแผนพัฒนาอุดมศึกษาของมหาวิทยาลัยรวมคำแห่ง ฉบับที่ 6 (2530-2534) ได้กล่าวถึงแผนงานบริการวิชาการแก่สังคม โดยที่แต่ละคณะจะกำหนดโครงการไว้ ดังนี้ (มหาวิทยาลัยรวมคำแห่ง 2528 : มข. ฉ.4, 1-8)

คณะนิติศาสตร์ โครงการจัดตั้งสำนักงานฝึกอบรมและให้บริการทางกฎหมาย เพื่อดำเนินการให้บริการชุมชน (Public Service Activities) โดยให้คำปรึกษาแนะนำในข้อกฎหมาย ตลอดจนรับดำเนินการในทางคดีแก่ประชาชนทั่วไป (มหาวิทยาลัยรวมคำแห่ง 2528 : นค.ฉ.1-7)

คณะศึกษาศาสตร์

1. โครงการบริการและพัฒนาแบบทดสอบเพื่อสร้างและบริการแบบทดสอบมาตรฐาน (มหาวิทยาลัยรวมคำแห่ง 2528 : ศษ. ฉ.2, 2-6)

2. โครงการการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อบริการวิชาการงานอาชีพ ศิลปชีพ และเทคโนโลยีสมัยใหม่แก่ครูและประชาชนทั่วไป และเป็นแหล่งในการร่วมพัฒนาแบบ

กับหน่วยงานและโครงการต่าง ๆ ของรัฐ (ศษ. ฉ.3, 1-6)

3. โครงการโสภณศึกษา เพื่อผลิตเทพวิทยุ, เทปโทรทัศน์เกี่ยวกับเทคนิคและวิธีสอน การสอนรายวิชาต่าง ๆ ที่สอนในโรงเรียนประถมและมัธยมศึกษา ผลิตแบบเรียนสำเร็จรูปเป็นศูนย์ฝึกอบรมแก่บุคลากรของคณะศึกษาศาสตร์ และของมหาวิทยาลัย ตลอดจนบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร และจังหวัดใกล้เคียง

แนวความคิดบางประการในการให้บริการวิชาการแก่สังคมของมหาวิทยาลัยรามคำแหง

อุทัย ภิมย์รัตน์ (2527 : 101-102) ได้เสนอแนะแนวทางในการให้บริการวิชาการแก่ชุมชนของมหาวิทยาลัยรามคำแหง ดังนี้

1. ควรกำหนดรูปแบบของการให้บริการแก่ชุมชน ซึ่งอาจจะพิจารณาจากรูปแบบที่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้กระทำกันอยู่ และปรับปรุงรูปแบบ ดังกล่าวให้เหมาะสมกับธรรมชาติ และศักยภาพของมหาวิทยาลัยรามคำแหง

รูปแบบของการให้บริการแก่ชุมชน ที่มหาวิทยาลัยรามคำแหงสามารถกระทำให้ คือ

1.1 การเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชนทั่วไป โดยอาศัยวิทยุและโทรทัศน์ เป็นสื่อ โดยคัดเลือกเนื้อหาจากกระบวนวิชาที่มหาวิทยาลัยเปิดสอนอยู่แล้ว มาจัดทำรายการวิทยุหรือโทรทัศน์ ที่ประชาชนทั่วไปสามารถรับฟัง และเข้าใจได้ง่าย เช่น กฎหมายสำหรับชีวิตประจำวัน ภาษาอังกฤษสำหรับแม่บ้านหรือผู้ประกอบกิจการในโรงงาน หรือธุรกิจส่วนตัวที่ต่องคึกต่อชาวต่างประเทศ จิตวิทยาในการดำเนินชีวิตประจำวัน ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์การเกษตร ฯลฯ รายการวิทยุเหล่านี้จัดทำเป็นโปรแกรมสั้น ๆ และจบเป็นตอน ๆ แทรกไปในรายการวิทยุศึกษาของมหาวิทยาลัยรามคำแหง

นอกจากจะเผยแพร่ความรู้ทางวิทยุ และโทรทัศน์แล้ว ภาควิชาและคณะต่าง ๆ อาจจัดทำเอกสารวิชาการฉบับย่อ ๆ อ่านเข้าใจง่าย ในสาขาวิชาต่าง ๆ ที่จะ เป็นประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปออกเผยแพร่ก็ได้

1.2 จัดโครงการการศึกษาต่อเนื่องสำหรับประชาชนที่มีอาชีพอยู่แล้ว โดยจัดเป็นหลักสูตรระยะสั้น เปิดสอนในวันสุกสัปดาห์เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลในอาชีพต่าง ๆ ที่สนใจต้องการทบทวนความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ มาศึกษาเพิ่มเติมได้ โดยไม่ต้องมีเครดิต มหาวิทยาลัยอาจออกประกาศนียบัตรเมื่อเรียนจบหลักสูตรการศึกษาต่อเนื่องนี้ อาจจัดในบริเวณมหาวิทยาลัย หรือเปิดสอนทางไปรษณีย์สำหรับผู้ที่ไม่สามารถเดินทางมาเรียนที่มหาวิทยาลัยได้

1.3 การร่วมมือในการแก้ปัญหาชุมชน การให้บริการค้ำนี้ มหาวิทยาลัยอาจให้อาจารย์และนักศึกษาออกไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของท้องถิ่น ทั้งที่อยู่รอบ ๆ มหาวิทยาลัย และในชนบทที่ห่างไกล โดยอาศัยชมรมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัย ในท้องถิ่น เป็นแกนนำในการประสานงานการให้ความช่วยเหลือ เช่น โครงการค่ายอาสาพัฒนาชนบท โครงการพัฒนาห้องสมุดโรงเรียนในชนบท โครงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ฯลฯ เป็นต้น

1.4 การปรับปรุงสมรรถภาพของบุคลากรในหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐบาลและเอกชน งานบริการค้ำนี้อาจจัดในรูปการอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการทั้งภายในมหาวิทยาลัย และภายนอกมหาวิทยาลัย โดยคณะและสำนักร่วมกันดำเนินการ เช่น การบริหารธุรกิจขนาดเล็ก การบริหารธุรกิจในระดับท้องถิ่น การนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ในการบริหารงานบุคคล ฯลฯ ซึ่งผู้อำนวยการในค้ำเหล่านี้ในมหาวิทยาลัย มีพร้อมอยู่แล้ว

2. ควรกระตุ้นและส่งเสริมให้บุคลากรในหน่วยงานของมหาวิทยาลัยได้ตระหนักในหน้าที่ และความรับผิดชอบที่แต่ละคนพึงมีต่อสังคม และหมั่นสำรวจตัวเอง อยู่เสมอว่าได้กระทำหน้าที่ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมากน้อยเพียงใด และเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตัวเองดีแล้วหรือยัง ในฐานะที่เป็นอาจารย์และข้าราชการในสถาบันอุดมศึกษาของชาติ

3. ควรหาทางร่วมมือกับองค์กร หน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชน ในการจัดหางบประมาณ ค่าใช้จ่าย ตลอดจนความร่วมมือต่าง ๆ ในการให้บริการแก่ชุมชน และใช้สื่อมวลชนให้เป็นประโยชน์ในการประชาสัมพันธ์ กิจกรรมของมหาวิทยาลัยอย่างต่อเนื่อง

การบริการวิชาการแก่สังคมของมหาวิทยาลัยรามคำแหง ประจำปีงบประมาณ 2528

การบริการวิชาการแก่สังคม เป็นนโยบายหลักประการหนึ่งของมหาวิทยาลัย เพื่อเผยแพร่ความรู้และเพิ่มพูนประสบการณ์แก่ผู้สนใจทั่วไป ซึ่งเป็นการจึกกิจกรรมทางวิชาการระหว่างอาจารย์ นักศึกษา และบุคลากรของมหาวิทยาลัย โดยจัดในรูปแบบการบรรยายพิเศษ การประชุม/สัมมนา ตลอดจนการจัดนิทรรศการต่าง ๆ

ในปีงบประมาณ 2528 หน่วยงานต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย ได้จัดบริการทางวิชาการ สรุปได้ดังนี้

คณะนิติศาสตร์ จัดบรรยายพิเศษ 3 โครงการ จัดอภิปราย 2 โครงการ จัดนิทรรศการ 2 โครงการ จัดอบรมและประชุมทางวิชาการอย่างละ 1 โครงการ

คณะบริหารธุรกิจ จัดแสดงปาฐกถา สัมมนา อภิปราย อย่างละ 1 โครงการ

คณะมนุษยศาสตร์ จัดประชุมเชิงวิชาการ 2 โครงการ บรรยายพิเศษ สัมมนาทางวิชาการ สัมมนาเชิงปฏิบัติการ นิทรรศการ อภิปราย อย่างละ 1 โครงการ

คณะศึกษาศาสตร์ จัดนิทรรศการ 2 โครงการ จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ จัดนิทรรศการ อย่างละ 1 โครงการ

คณะวิทยาศาสตร์ จัดบรรยายพิเศษ และอภิปรายอย่างละ 1 โครงการ

คณะรัฐศาสตร์ จัดสนทนาทางวิชาการ 3 โครงการ (6 ครั้ง) ออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย รายการ 2 ในรายการสภากาแฟ จำนวน 5 ครั้ง

คณะเศรษฐศาสตร์ จัดบรรยายพิเศษ 3 โครงการ อภิปรายทางวิชาการ 2 โครงการ จัดนิทรรศการแนะแนว 5 ครั้ง และนิทรรศการวิชาการ 1 ครั้ง สัมมนาทางวิชาการ และฝึกอบรม อย่างละ 1 โครงการ

สำนักหอสมุดกลาง จัดนิทรรศการ 5 โครงการ บรรยายพิเศษ 3 โครงการ ปาฐกถา 2 โครงการ อภิปราย 3 โครงการ ปาฐกถาธรรม 2 โครงการ แนะนำ 2 โครงการ ประชุมนานาชาติประชุมทางวิชาการรวม 2 โครงการ (มหาวิทยาลัยรามคำแหง ม.ป.ป. : 137-141)

ความแตกต่างระหว่างการบริการวิชาการแก่สังคมของมหาวิทยาลัยเปิดและมหาวิทยาลัยปิด

จะเห็นได้ว่า กิจกรรมต่าง ๆ ของการบริการวิชาการแก่สังคมไม่ว่าจะเป็น มหาวิทยาลัยเปิดหรือมหาวิทยาลัยปิดก็ตามมีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยรวมค่าแห่งมีการบริการวิชาการแก่สังคมในรูปแบบต่าง ๆ เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยปิด เช่น การจัดอบรม สัมมนา การประชุมเชิงปฏิบัติการ การจัดนิทรรศการ นอกจากนี้ก็ใช้สื่อทางไกล เช่น การเผยแพร่ความรู้ในรูปแบบการบริการวิชาการแก่สังคมนอกเหนือจาก กิจกรรมการเรียนการสอนตามปกติ ส่วนการบริการวิชาการแก่สังคมของมหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมมาธิราช ส่วนใหญ่ ได้แก่ การจัดโครงการศึกษาต่อเนื่อง และการเผยแพร่ความรู้ในรูปแบบของการใช้สื่อทางไกล ส่วนกิจกรรมอื่น ๆ มีน้อย

อย่างไรก็ตามข้อที่แตกต่างกันที่เห็นได้ชัดก็คือ มหาวิทยาลัยปิดมีกิจกรรมต่าง ๆ ชัดเจน และให้บริการมากกว่ามหาวิทยาลัยเปิด เพราะมหาวิทยาลัยเปิดถือว่า กิจกรรมการเรียนการสอนปกติที่จัดให้นักศึกษานอกจากจะเป็นการผลิตบัณฑิตแล้ว รายการต่าง ๆ ยังให้ผลพลอยได้เป็นการเพิ่มพูนความรู้แก่บุคคลทั่วไปที่ไม่ใช่ นักศึกษาคด้วย ถือว่าเป็นการบริการวิชาการแก่สังคมได้เช่นกัน

ตอนที่ 7 รูปแบบ (Model) และการวิจัยเพื่อหารูปแบบ

ก. ความหมายของรูปแบบ (Model)

Model ซึ่งแปลเป็นไทยว่า รูปแบบหรือบางคนที่แปลว่า แบบจำลอง มีหลายความหมาย และอาจจะแตกต่างกันในสาขาวิชาดังนี้

จากพจนานุกรมทางการศึกษาของ คาร์เตอร์ วี กูด (Carter V. Good 1973 : 370) ได้ให้ความหมายของ Model ในหลายความหมายดังนี้

1. เป็นแบบ (Pattern) ของบางสิ่งบางอย่างที่จะถูกทำหรือสร้างขึ้น
2. เป็นตัวอย่างเพื่อการเลียนแบบ
3. รูปภาพหรือรูปสามมิติที่เป็นตัวแทนของวัตถุ กฎ หรือแนวความคิด

4. เป็นเซตขององค์ประกอบหรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งองค์ประกอบ หรือตัวแปรนี้ประกอบด้วยสมาชิกซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของระบบสังคม สัญลักษณ์นี้อาจแทนเป็นคำพูด หรือคณิตศาสตร์

ส่วนในทางการวิจัยได้ให้ความหมายของแบบจำลอง (Model) ไว้ดังนี้

สุวิทย์ อารีกุล (2521 : 67-68) ได้ให้ความหมายของแบบจำลอง (Model) ว่า เป็นการย่อความเป็นจริง โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะจัดระเบียบความคิดเกี่ยวกับความเป็นจริง โดยทำให้ความคิดนั้นง่ายเพื่อให้เข้าใจลักษณะที่สำคัญได้ แบบจำลองที่สร้างขึ้นอาจเป็นสัญลักษณ์ของปรากฏการณ์บางอย่าง ส่วนประกอบของตัวแปร และความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ เป็นต้น โดยมีการจัดระเบียบของคำหรือแนวคิด ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในสาขาวิชาการ

เคนนิส ที. พอร์ส และสตีเฟน ริชเชอร์ (อ้างใน สุมรรณ์ พันธุ์วิภาส 2522 : 22) ได้ให้ความหมายของแบบจำลอง หมายถึง การย่อหรือเขียนแบบความสัมพันธ์ที่ปรากฏอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงของปรากฏการณ์หนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยในการจัดระบบความคิดในเรื่องนั้นให้ง่ายขึ้นและเป็นระเบียบ สามารถเข้าใจลักษณะอันสำคัญของปรากฏการณ์นั้น ๆ ได้

สุมรรณ์ พันธุ์วิภาส (2522 : 23) ได้กล่าวถึง แบบจำลองว่า อาจแสดงในรูปของความสัมพันธ์ในเชิงคณิตศาสตร์ก็ได้ ซึ่งเรียกว่า แบบจำลองทางคณิตศาสตร์ (Mathematical Model) หรืออาจแสดงออกเป็นแนวคิดก็ได้

ส่วน อำนวยวิทย์ ชูวงษ์ (2519 : 57) กล่าวว่า ในบางครั้งการจัดระเบียบของแนวความคิดส่วนใหญ่ไม่ชัดเจน จุดมุ่งหมายต้องการชี้ให้เห็นถึงลักษณะของปรากฏการณ์ในปัญหาที่ศึกษามากกว่าระบบความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของตัวแปร ในกรณีดังกล่าว แบบจำลองจึงมีชื่อเรียกว่า "การแยกเป็นชนิด" (Taxonomy) "กรอบของแนวความคิด" (Conceptual framework) หรือ "การแยกประเภท" (Typology) สิ่งเหล่านี้ทำหน้าที่ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของปรากฏการณ์ประเภทต่าง ๆ

ในการวิจัยนี้จึงถือว่า รูปแบบ หมายถึง กรอบความคิด (Conceptual Framework) ซึ่งได้ผ่านการจัดระบบโดยขบวนการวิจัย เพื่อให้ได้แนวทางหรือลักษณะสำคัญ ๆ ของปัญหาที่ทางการศึกษา

ข. การวิจัยเพื่อหารูปแบบ

ไมตรี จันทรา (2526 : บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง การสร้างรูปแบบการฝึกอบรมนายหนังตะลุงเพื่อการถ่ายทอดความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชน โดยศึกษาวิเคราะห์ที่ตัวแปรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้มากที่สุด ผลจากการวิเคราะห์ที่ตัวแปรต่าง ๆ จึงกล่าว ผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการสร้างรูปแบบการฝึกอบรม และหลังจากที่ได้รูปแบบการฝึกอบรมที่ต้องการแล้ว ได้มีการทดลองใช้รูปแบบฝึกอบรมโดยจัดให้มีโครงการฝึกอบรมนายหนังตะลุงเพื่อการถ่ายทอดความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชน ทั้งนี้เพื่อจะได้ประเมินผลรูปแบบการฝึกอบรมอันจะได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงแก้ไขรูปแบบการฝึกอบรมให้มีประสิทธิภาพ และเหมาะสมกับการนำไปใช้ในโอกาสต่อไป

ประยูร ศรีประสาธน์ (2525 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบของการจัดการศึกษาสหกรณ์แก่สมาชิกสหกรณ์การเกษตร โดยการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง และให้ผู้เชี่ยวชาญ 12 คน ซึ่งคัดเลือกมาจากผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ ด้านละ 3 คน ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านสหกรณ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาผู้ใหญ่ และผู้เชี่ยวชาญด้านการประเมินผล เป็นผู้กำหนดองค์ประกอบภายในโครงสร้างของรูปแบบการจัดการศึกษา เพื่อให้รูปแบบของหลักสูตรการจัดการศึกษาแก่สมาชิกสหกรณ์การเกษตร ให้มีความรู้ความเข้าใจ และควมมีสำนึกที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมสหกรณ์ แล้วนำไปทดลองใช้แก่สมาชิกสหกรณ์การเกษตร จำนวน 17 คน โดยทำการทดลองเป็นเวลา 5 วัน

ประสาร มาลากุล ณ อุทยาน และคณะ (2527 : บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาทัศนคติต่อการประหยัดพลังงาน วัตถุประสงค์สำคัญเพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาทัศนคติต่อการประหยัดพลังงาน วิธีการวิจัยประกอบด้วยการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นด้านความรู้ ความเชื่อ ความตระหนักและการปฏิบัติเกี่ยวกับการประหยัดพลังงาน โดยใช้แบบสอบถามและมาตราประเมินค่าเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

นักเรียน นิสิตนักศึกษา และนักธุรกิจ รวม 2,450 คน และสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง กึ่งกล่าว จำนวน 177 คน แล้วนำผลวิเคราะห์มาประเมินร่วมกับหลักการทางจิตวิทยา เพื่อเสนอเป็นรูปแบบการพัฒนาทัศนคติต่อการประหยัดพลังงาน จากนั้นจึงจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อทดลองใช้รูปแบบที่สร้างขึ้นกับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5 จาก 9 โรงเรียน จำนวน 49 คน และนิสิตนักศึกษาจาก 9 สถาบัน จำนวน 18 คน เป็นเวลา 4 สัปดาห์ และทำการวัดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมเปรียบเทียบ ระหว่างก่อนและหลังการเข้าร่วมโครงการของกลุ่มตัวอย่าง

เอนก คุลบุตร (2526 : ง) วิจัยเรื่อง แบบจำลองโครงการศึกษา สำหรับเด็กวัยเรียนในชุมชนแออัด เป็นการวิจัยเพื่อเสนอแนะแบบจำลองโครงการศึกษา สำหรับเด็กวัยเรียน ซึ่งขาดโอกาสเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาในชุมชนแออัด โดยใช้แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหาและความต้องการทางการศึกษา ที่เหมาะสมสำหรับ เด็กวัยเรียนการศึกษาภาคบังคับซึ่งไร้โอกาส ตัวอย่างประชากร ได้แก่ ประชาชน แออัด แบ่งเป็น 5 กลุ่ม คือ กลุ่มหัวหน้าครอบครัว แม่บ้าน ผู้นำชุมชน เด็กวัยเรียนที่ไม่ได้เรียน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ และนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง รวบรวมข้อมูลโดยการ สัมภาษณ์และบันทึก แล้ววิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ แล้วสรุปผลเป็นความเรียง

พรศักดิ์ ชรรมคุณ (2525 : ง) ใ้วิจัยเรื่อง การจัดการฝึกสอน ของวิทยาลัยครูในภาคเหนือ วัตถุประสงค์เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการฝึกอบรมของ วิทยาลัยครูในภาคเหนือ ตามที่ควรจะเป็นในปี พ.ศ.2526 วิจัยโดยใช้เทคนิคเคลฟาย ใช้แบบสอบถามประเมินค่ารวม 4 รอบ แล้วนำความคิดเห็นที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญใน รอบสุดท้ายไปวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์แห่ง การกระจาย หลังจากนั้นผู้วิจัยได้นำแนวคิดของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการจัดการฝึกสอน ของวิทยาลัยครูในภาคเหนือ ตามที่ควรจะเป็นในปี พ.ศ.2526 ในส่วนที่ผู้เชี่ยวชาญ เห็นด้วยและเห็นด้วยอย่างยิ่ง ไปทำการตรวจสอบกับผู้บริหารและอาจารย์นิเทศก์ใน วิทยาลัยครูภาคเหนือ จำนวน 36 คน เพื่อหาร้อยละของความเป็นไปได้ โดยถือเกณฑ์ เป็นไปได้ในระดับตั้งแต่ ร้อยละ 50 และหาค่าความเชื่อมั่นในการนำแนวคิดไปใช้ปฏิบัติ ได้จริง

หวิ ฉาวโร (2529 : 5) ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการฝึกอบรม เพื่อพัฒนาบุคลากรฝ่ายธุรการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เป็นการวิจัยเพื่อสร้าง รูปแบบการฝึกอบรม เพื่อพัฒนาบุคลากรฝ่ายธุรการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และได้ให้ความหมายของคำว่า รูปแบบ หมายถึง รูปร่าง แกะโครง แบบแผนหรือตัวอย่าง ความหมายของรูปแบบการฝึกอบรมครอบคลุมคำน การวางแผนฝึกอบรม การดำเนินงาน ฝึกอบรม และการติดตามผลและประเมินผลการฝึกอบรม ทำเนิการวิจัยตามเทคนิค เคลฟาย

ประกา ชาปรีคณ์ (2529 : 68) ได้วิจัยเรื่อง การสร้างรูปแบบ การจัดการฝึกสอนของ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง โดยดำเนินการวิจัย เป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนแรกเป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน นำข้อมูลที่ได้มาสร้างรูปแบบ จำลองของการจัดการฝึกสอน ขั้นตอนหลังเป็นการศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ทางค้ำนการฝึกสอนตามเทคนิคเคลฟาย ข้อมูลที่ได้นำมาพัฒนาเป็นรูปแบบการจัดการ ฝึกสอนของคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง แบบสอบถามในรอบที่หนึ่งเป็นแบบ เลือกตอบ ปลายเปิด เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาถึงความเห็นเกี่ยวกับสาระสำคัญที่นำมา สอบถามในรอบที่สอง และรอบที่สาม แบบสอบถามในรอบที่สองและสาม เป็นแบบ มาตราส่วนประเมินค่า

จะเห็นได้ว่า การวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบมีหลายวิธี เช่น อาจจะเป็นการ สร้างรูปแบบ โดยการสร้างรูปแบบในขั้นแรก และทำการประเมินผลโดยนำรูปแบบมา ทดลองใช้ การวิจัยแบบนี้ต้องเป็นโครงการเล็ก ๆ หรือเฉพาะเจาะจง ซึ่งใช้เวลา ในการทดลองได้ ส่วนการสร้างรูปแบบที่ไม่มีการทดลอง น่าจะถือว่าเป็นการนำเสนอ รูปแบบที่เหมาะสมมากกว่า เพราะบางโครงการก็ไม่สามารถนำไปทดลองในระยะเวลา สั้น ๆ ได้ รูปแบบดังกล่าวจึงต้องการผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องจริง ๆ นำเสนอรูปแบบ จากประสบการณ์ เพื่อให้ได้รูปแบบที่เหมาะสมมากที่สุดเท่าที่จะได้ เทคนิคเคลฟาย เป็นเทคนิคหนึ่งที่ใช้ในการวิจัยแบบนี้ได้เหมาะสม เพราะเป็นเทคนิคที่ใช้ผู้เชี่ยวชาญ จริง ๆ และทำการสอบถามผู้เชี่ยวชาญหลายรอบเพื่อความเหมาะสมยิ่งขึ้น

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการนำเสนอรูปแบบบริการวิชาการ

แก่งสังคม ที่เหมาะสมของมหาวิทยาลัยรามคำแหง ซึ่งลักษณะที่ศึกษาเป็นโครงการ
 ทั่ว ๆ ไปของการบริการวิชาการแก่งสังคม ไม่เป็นการเฉพาะเจาะจงหรือโครงการ
 เล็ก ๆ จึงไม่สามารถสร้างรูปแบบ เพื่อนำไปทดลองใช้ได้ทันที จึงเป็นการนำเสนอ
 รูปแบบเพื่อประกอบการพิจารณาทางนี้ ดังนั้นจึงต้องใช้เทคนิค อี ที เอฟ อาร์
 (EDFR - Ethnographic Delphi Futures Research) ซึ่งพัฒนามาจาก
 เทคนิคเคลฟาย (Delphi) แต่ต่างกันที่ว่าเทคนิคนี้ใช้การสัมภาษณ์ในรอบแรกแทน
 แบบสอบถามแบบปลายเปิดของเคลฟายในรอบแรก เพื่อทราบสถานการณ์ของผู้ตอบ
 คำถาม และเพื่อให้ผู้ตอบเข้าใจในคำถาม ส่วนรอบที่ 2 และ 3 ใช้วิธีการเหมือน
 เคลฟาย

อีกประการหนึ่ง จุมพล พุณท์ทรชิวิน (เอกสารอัครสำเนา 2529 :
 11) ได้กล่าวถึง เทคนิค อี ที เอฟ อาร์ (EDFR) ว่า ถึงแม้ อี ที เอฟ อาร์ เป็น
 เทคนิคการวิจัยที่พัฒนามาจากการวิจัยเชิงอนาคตก็ตาม แต่เทคนิคการวิจัยแบบ อี ที-
 เอฟ อาร์ (EDFR) รวมถึงเคลฟาย (Delphi) และ อี เอฟ อาร์ (EFR)
 สามารถนำไปใช้วิจัยในทางอื่นเกี่ยวกับการวิจัยแบบอื่น ๆ ที่มีอยู่ได้ เช่น การวิจัยเพื่อ
 สืบรวจความคึกเห็น สืบรวจปัญหา เพื่อกำหนดนโยบาย รวมถึงการวิจัยเพื่อหารูปแบบ
 คุ้ม เทคนิคนี้จะกล่าวถึงในตอนต่อไป

ตอนที่ 8 เทคนิคการวิจัยอนาคต แบบ อี ที เอฟ อาร์ (EDFR - Ethnographic
 Delphi Futures Research)

เทคนิคการวิจัยแบบ อี ที เอฟ อาร์ (EDFR) ดร.จุมพล พุณท์ทรชิวิน
 เริ่มพัฒนาขึ้นในฤดูใบไม้ร่วง ปี พ.ศ.2522 ในขณะที่กำลังศึกษาระดับปริญญาเอก ที่
 มหาวิทยาลัยมินนิโซตา (University of Minnesota) ท่านเห็นว่า เทคนิค
 อี เอฟ อาร์ (EFR-Ethnographic Futures Research) เป็นเทคนิคที่น่าสนใจ
 มาก แต่ยังมีขาดบางจุดในระยะเบียบวิธีที่น่าจะได้รับการปรับปรุงแก้ไข เพื่อเพิ่มความเป็น
 ระบบและความน่าเชื่อถือของข้อมูล ท่านได้เสนอว่า หากมีการผสมผสานระเบียบวิธี
 ระหว่าง อี เอฟ อาร์ (EFR) และเคลฟาย (Delphi) เข้าด้วยกัน โดยปรับให้มี

ความเหมาะสมมากขึ้น แล้วน่าจะได้เทคนิคการวิจัยอนาคตใหม่อีกเทคนิคหนึ่ง ที่นอกจากจะตอบสนองต่อจุดมุ่งหมาย และความเชื่อพื้นฐานของการวิจัยอนาคตได้ก็แล้ว ยังเป็นระเบียบที่ช่วยให้นักวิจัยได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นระบบและน่าเชื่อถือมากขึ้น เพราะเทคนิคนี้ (EDFR) นำจุดเด่นหรือข้อดีของทั้ง อี ที เอฟ อาร์ และเคลฟาย มารวมกัน ซึ่งจุดเด่นของทั้งสองวิธีช่วยลบหรือแก้จุดอ่อนของกันและกันได้เป็นอย่างดี

การวิจัยอนาคตแบบ อี ที เอฟ อาร์ (EDFR) ได้ทดลองใช้ครั้งแรกกับงานวิจัยเรื่อง "Alternative Futures of Thai University: An EDFR Study"

เนื่องจากเทคนิคการวิจัยอนาคตแบบ อี ที เอฟ อาร์ (EDFR- Ethnographic Delphi Futures) เป็นเทคนิคการวิจัยที่ผสมผสานระหว่างเทคนิคการวิจัยแบบ อี เอฟ อาร์ (EFR) และเทคนิคเคลฟาย (Delphi) เข้าด้วยกัน จึงขอสรุปถึงเทคนิคเคลฟาย (Delphi) และ อี เอฟ อาร์ (EFR) เพื่อความเข้าใจถึงความคิดพื้นฐานและระเบียบวิธีวิจัยของ อี ที เอฟ อาร์ (EDFR)

ก. เทคนิคการวิจัยแบบเคลฟาย (Delphi)

เทคนิคเคลฟาย คือ "กระบวนการที่จะเสาะหาความคิดเห็นที่เป็นอันหนึ่ง-อันเดียวกันของกลุ่มคน เกี่ยวกับความเป็นไปในอนาคตในเรื่องที่เกี่ยวกับ เวลา ปริมาณ และ/หรือสภาพการณ์ที่ต่อมารจะให้เป็น ทั้งนี้โดยใช้วิธีการเสาะหาความคิดเห็นด้วยการใช้แบบสอบถาม แทนการเรียกประชุม" (ประยูร ศรีประสาธน์ 2523 : 51)

กระบวนการ เทคนิคเคลฟาย

สมบุรณ์ ตันยะ (2524 : 12-13) ได้กล่าวถึง กระบวนการวิจัยโดยใช้เทคนิคเคลฟาย พอสรุปได้ดังนี้

กระบวนการวิจัยนี้เริ่มด้วยการเลือกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญหรือกลุ่มของประชากรที่จะตอบแบบสอบถาม แบบสอบถามฉบับแรกมักจะเป็นคำถามแบบปลายเปิด ซึ่งให้ผู้ตอบตอบในประเด็นปัญหากว้าง ๆ หรือหาคืออีกอย่างหนึ่งก็คือ แบบสอบถามฉบับแรกมีจุดมุ่งหมายเพื่อเก็บรวบรวมความคิดเห็นและความคิดเห็นจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด แบบสอบถาม

ฉบับที่สอง พัฒนาจากค่าคอมในแบบสอบถามฉบับแรก ความคิดเห็นทั้งหมดที่ได้รับจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญในแบบสอบถามฉบับแรก จะถูกนำมาสร้างให้อยู่ในรูปของประโยคหรือคำถามที่เกี่ยวกับปัญหาหรือหัวข้อที่ต้องการศึกษา ในแบบสอบถามฉบับที่สองนี้ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญอาจจะได้รับการขอร้องให้ลงมติ จักอันคับความสำคัญ หรือเปอร์เซ็นต์ความสำคัญในแต่ละประโยคหรือข้อความ การตอบอาจจะอยู่ในรูปของการให้เปอร์เซ็นต์ สเกล 1-5, 1-6 หรือ 1-7 หรือเป็นคะแนนจาก 0-10 เป็นต้น แบบสอบถามฉบับที่สาม พัฒนาขึ้นมาจากการวิเคราะห์ค่าคอมในแบบสอบถามฉบับที่สอง เป็นแบบสอบถามที่ประกอบด้วยประโยคหรือข้อความที่เหมือนกับในแบบสอบถามฉบับที่สอง แต่ได้มีการแสดงถึงตำแหน่งค่ามัธยฐาน (Median) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquartile Range) ของแต่ละข้อความรวมทั้งตำแหน่งที่ผู้เชี่ยวชาญคนนั้น ๆ ตอบในแบบสอบถามฉบับที่สองไว้ด้วย การตอบแบบสอบถามในรอบนี้ ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนจะได้รับการขอร้องให้ทบทวนและพิจารณาค่าคอมของเขาเองอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเขาอาจจะเปลี่ยนแปลงค่าคอมของเขาใหม่ เมื่อเขาได้เห็นข้อมูลเกี่ยวกับค่าคอมของกลุ่ม หรือจะยังคงยืนยันในค่าคอมเดิมของตนเองก็ได้ ในกรณีที่ค่าคอมของผู้เชี่ยวชาญคนใดตกอยู่สูงกว่าหรือต่ำกว่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquartile Range) เขาจะได้รับการขอร้องให้แสดงเหตุผลในการตอบด้วย

ตามปกติการวิจัยโดยใช้เทคนิคเคลฟายน์ จะใช้แบบสอบถาม 4 รอบ คั่นกัน แต่ในบางกรณีอาจจะใช้แบบสอบถามเพียง 2-3 รอบเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าแบบสอบถามฉบับแรกเริ่มด้วยการให้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญลงมติหรือจักอันคับความสำคัญ เมื่อตอบแบบสอบถามฉบับที่สองหรือสาม อาจจะพบว่า ไม่มีการเปลี่ยนแปลงหรือการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก ในค่าคอมของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ หรือ Range ของ Interquartile แคบมาก เมื่อเป็นเช่นนี้กระบวนการวิจัยก็สามารถยุติลงได้แล้ว

ข. เทคนิคการวิจัยแบบ EFR (Ethnographic Futures Research)

จุมพล พูลภัทรชีวิน (2529 : 5-6) ได้รวบรวมการวิจัยแบบ EFR
พอสรุปได้ดังนี้

ผู้พัฒนาเทคนิคการวิจัยอนาคตแบบ EFR คือ ศาสตราจารย์ ดร. โรเบิร์ต บี เทกซ์เตอร์ (Robert B. Textor) แห่งมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด สหรัฐอเมริกา เป็นเทคนิคที่พัฒนามาจากระเบียบวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยาที่เรียกการวิจัยชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic Research หรือ Ethnography)

EFR เป็นเทคนิคการวิจัยที่พยายามจะดึงเอาอนาคตภาพ และค่านิยมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม ของกลุ่มประชากรที่ศึกษาโดยการสัมภาษณ์ที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ เป็นการสัมภาษณ์แบบเปิดและไม่ชี้นำ (Non-directive, open ended) โดยผู้วิจัยอาจมีหัวข้อหรือประเด็นที่เตรียมไว้ประกอบกันสัมภาษณ์ แต่จะไม่มีลักษณะของการถามแบบชี้นำ หลักการสัมภาษณ์แบบ EFR นี้ ถือว่าผู้ให้สัมภาษณ์เป็นผู้ควบคุมการสัมภาษณ์และมีอิสระในการให้สัมภาษณ์อย่างเต็มที่ ลักษณะของการสัมภาษณ์แบบ EFR ที่เด่นและแตกต่างไปจากการสัมภาษณ์แบบอื่น คือ มีการแบ่งช่วงการสัมภาษณ์ออกเป็นช่วง ๆ โดยอาจจะแบ่งตามหัวข้อที่สัมภาษณ์หรือตามช่วงเวลาที่เหมาะสม เช่น ทุก ๆ 10 นาที ผู้สัมภาษณ์จะทำการสรุปการสัมภาษณ์จากบันทึกที่จดไว้ หรือจากเทปบันทึกเสียงให้ผู้สัมภาษณ์ฟัง และขอให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและแก้ไขคำสัมภาษณ์ได้ กระบวนการเช่นนี้เรียกว่า เทคนิคการสรุปสะสม (Cumulative Summarization Technique) โดยจะทำเช่นนี้จนจบการสัมภาษณ์ เพื่อจะช่วยให้ผู้วิจัยมีความเชื่อมั่นเพิ่มขึ้นว่า ข้อมูลที่ได้นั้นมีความน่าเชื่อถือ คือ มีทั้งความตรง (Validity) และความเที่ยง (Reliability) ของข้อมูลเพิ่มขึ้น

โดยปกติการสัมภาษณ์แบบ EFR นี้ จะประกอบไปด้วยอนาคตภาพที่เป็นทางเลือก (Alternative) 3 ภาพ และเรียงลำดับกันไป คือ อนาคตภาพทางดี (Optimistic Realistic Scenario) อนาคตภาพทางร้าย (Pessimistic-Realistic Scenario) และอนาคตที่น่าจะเป็นไปได้มากที่สุด (Most-Probable Scenario)

ก. เทคนิคการวิจัยแบบ อี ที เอฟ อาร์ (EDFR - Ethnographic Delphi Futures Researchs)

จุมพล พูลภัทรชีวิน กล่าวถึง การวิจัยแบบ EDFR สรุปได้ดังนี้

เทคนิคการวิจัยแบบ EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research) เป็นเทคนิคการวิจัยอนาคตที่ตอบสนองจุดมุ่งหมาย และความเชื่อพื้นฐานของการวิจัยอนาคตมากที่สุดวิธีหนึ่งในปัจจุบัน เป็นเทคนิคการวิจัยที่รวมเอาจุดเด่นหรือข้อดีของเทคนิค EFR และ Delphi เข้าด้วยกัน การรวมข้อดีของทั้งสองเทคนิคช่วยแก้จุดอ่อนของแต่ละเทคนิคได้เป็นอย่างดี โดยหลักการแล้ว เทคนิค EDFR เป็นการผสมผสานระหว่างเทคนิค EFR กับ Delphi เข้าด้วยกัน ขั้นตอนต่าง ๆ ของ EDFR ก็คล้าย ๆ กับ Delphi เพียงแต่จะมีการปรับปรุงวิธีให้มีความยืดหยุ่นและเหมาะสมมากขึ้น โดยในรอบแรกของการวิจัยจะทำการสัมภาษณ์แบบ EFR ที่ปรับปรุงแล้ว หลังจากการสัมภาษณ์ในรอบแรก ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ไต่มาวิเคราะห์ และสังเคราะห์และสร้างเป็นเครื่องมือ ซึ่งมักจะมีลักษณะเป็นแบบสอบถามแล้วส่งไปให้ผู้เชี่ยวชาญตอบตามรูปแบบของเคสฟาย เพื่อที่จะทำการกรองความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เพื่อหาฉันทมติ ซึ่งมักจะทำประมาณ 2-3 รอบ หลังจากนั้นจะนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวโน้มที่มีความเป็นไปได้มาก และมีความสอดคล้องทางความคิดเห็นระหว่างกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เพื่อสรุปเขียนเป็นอนาคตภาพ (จุฬพล พุทธิทธิวิน 2529 : 5-6)

1. กลุ่มตัวอย่าง (ผู้เชี่ยวชาญ) ของเทคนิค อี ดี เอฟ อาร์ (EDFR)

1.1 เกณฑ์ในการเลือกกลุ่มตัวอย่างหรือผู้เชี่ยวชาญ

การวิจัย EDFR นี้มีลักษณะแตกต่างไปจากการวิจัยธรรมดา การเลือกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ จึงมีลักษณะที่เป็นแบบเจาะจงเลือกมากกว่าการสุ่ม เช่น ในการเลือกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่ทำการจะทำให้ผลการวิจัยนั้น เกิดผลจริง ๆ ก็ควรจะเลือกผู้บริหารในหน่วยงานนั้น และผู้มีศักยภาพจะเป็นผู้บริหารถัดมา เขาก็กับกลุ่มนักวิชาการ ทั้งภายในและภายนอกหน่วยงาน เพราะถ้าความคิดเห็นที่ออกมานั้นสอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้บริหารอาจจะทำให้มีผลออกมาทันที แต่ผู้วิจัยต้องทำหน้าที่เป็นกลาง อย่างไรก็ตามเกณฑ์ในการเลือกกลุ่มตัวอย่างนี้ จุฬพล พุทธิทธิวิน (2530 : 39) ระบุว่า นักวิชาการน่าจะได้รับการคัดเลือกเข้าเป็นกลุ่มผู้เชี่ยวชาญในเรื่องที่นักวิจัยศึกษาเสมอ เพราะนักวิชาการค่อนข้างมีความคิดอิสระและมีความคิดสร้างสรรค์คิดได้หลายรูปแบบ

1.2 วิธีการเลือกผู้เชี่ยวชาญ

ผู้วิจัยอาจจะเจาะจงเลือกเลยว่า จะเอาใครเป็นผู้เชี่ยวชาญ ถ้าหากว่ารู้ว่า ใคร เชี่ยวชาญในเรื่องที่ตนศึกษา หรือรู้ว่าตนมีจุดมุ่งหมายเฉพาะ อย่างหนึ่งอย่างใดลงไป ก็สามารถเจาะจงได้ แต่ถ้าหากไม่รู้ว่าใครเป็นผู้เชี่ยวชาญ ก็ใช้วิธี Snowball หรือที่เรียกว่า วิธีโยนลูก อาจจะเริ่มต้นจากคนในหน่วยงานนั้น เช่น ผู้บริหารระดับหนึ่งระดับใดที่เป็นที่ยอมรับให้เป็นผู้เชี่ยวชาญ แล้วขอให้เขาเอ่ยชื่อบุคคล ที่เขาคิดว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องที่ผู้วิจัยกำลังศึกษา เอ่ยชื่อมาจะเป็น 3 คน 5 คน หรือ 10 คน ก็ได้ แล้วผู้วิจัยก็ถามไปถามผู้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่าน เพื่อให้เสนอชื่อผู้เชี่ยวชาญ วิธีนี้เป็นวิธีการที่มีระบบระเบียบและลดปัญหาเรื่องความลำเอียงได้

1.3 จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

แมคมิลแลนค์ ได้ทำการวิจัยโดยใช้เทคนิคเคลฟาย พบว่า ถ้าผู้เชี่ยวชาญอย่างน้อย 17 คนขึ้นไป ค่าความคลาดเคลื่อนจะลดลงน้อยมาก ดังตาราง (เกษม บุญอ่อน 2522 : 28)

ตาราง : การลดลงของความคลาดเคลื่อนและจำนวนของผู้เชี่ยวชาญ

จำนวนผู้เชี่ยวชาญ	การลดลงของความคลาดเคลื่อน	ความคลาดเคลื่อนลดลง
1-5	1.20-0.70	0.50
5-9	0.70-0.58	0.12
9-13	0.58-0.54	0.04
13-17	0.54-0.50	0.04
17-21	0.50-0.48	0.02
21-25	0.48-0.46	0.02
25-29	0.46-0.44	0.02

แต่ จุมพล ทูลภทธรชิวิน (2530 : 40) ให้ข้อคิดว่า จำนวนผู้เชี่ยวชาญ 17 คน นี้ ไม่ใช่เกณฑ์มาตรฐาน เพราะแมคมิลแลนค์ ทำการวิจัยเฉพาะเรื่อง ความซับซ้อนอาจจะแตกต่างจากเรื่องที่อยู่วิจัยทั่วไปศึกษา แต่ถ้ากลุ่มตัวอย่างมากไว้ก็เป็นการศึกษา แต่ในบางกรณีกลุ่มผู้เชี่ยวชาญอาจเป็นกลุ่มเฉพาะเจาะจงมาก เช่น ในประเทศไทยมีผู้เชี่ยวชาญเรื่องนั้นเพียง 5 คน ก็จะต้องศึกษาประชากรทั้งหมด ซึ่งมีเพียง 5 คนเท่านั้น ซึ่งไม่เป็นไปตามเกณฑ์ 17 คน

2. วิธีการวิจัยแบบ EDFR

ขั้นตอนใหญ่ ๆ ของการวิจัยแบบ EDFR มีดังนี้

2.1 กำหนดและเตรียมตัวกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ผู้วิจัยจำเป็นต้องติดต่อกับผู้เชี่ยวชาญเป็นการส่วนตัว อธิบายถึงจุดมุ่งหมาย ขั้นตอนต่าง ๆ ของการวิจัย เวลาที่ต้องใช้โดยประมาณ และประโยชน์ของการวิจัย บำรุงความจำเป็นและความสำคัญของการใช้ผู้เชี่ยวชาญ แล้วจึงขอความร่วมมือ ถ้าได้รับความร่วมมือก็ขออนุญาตเวลาสำหรับสัมภาษณ์ การเตรียมผู้เชี่ยวชาญดังกล่าว นอกจากจะทำให้มั่นใจได้ว่า จะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีแล้ว ยังเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เชี่ยวชาญได้มีโอกาสเตรียมข้อมูลและความคิดล่วงหน้า ช่วยให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่นำเชื่อถือเพิ่มขึ้น

2.2 รอยที่หนึ่ง ทำการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์มีลักษณะและขั้นตอนคล้ายกับ EFR แต่ EDFR มีความยืดหยุ่นมากกว่า คือ อาจจะยึดตามรูปแบบของ EFR โดยเริ่มจาก อนาคตภาพทางดี (Optimistic-Realistic (O-R)) อนาคตภาพทางร้าย (Pessimistic-Realistic (P-R)) และอนาคตภาพที่น่าจะเป็นไปได้มากที่สุด (Most Probable (M-P)) ตามลำดับ หรืออาจจะเลือกสัมภาษณ์เฉพาะแนวโน้มที่ผู้เชี่ยวชาญคาดว่าจะเป็นไปได้และน่าจะเป็น โดยไม่คำนึงถึงว่าแนวโน้มเหล่านั้นจะเป็นไปในทางดีหรือร้าย

2.3 วิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้ออกจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ มาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อสร้างเป็นแบบสอบถามในรอบที่ 2 (เหมือนกับวิธีเคลฟาย)

2.4 รอบที่ 2 ให้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญชุดเดิมลงมติ จัดอันดับ หรือ

เปอร์เซ็นต์ ความสำคัญในแต่ละประโยคหรือข้อความในแบบสอบถามที่ได้จากการวิเคราะห์ในข้อ 2.3

2.5 รอบที่สาม พัฒนาจากรอบที่สอง โดยแบบสอบถามประกอบด้วย ประโยคหรือข้อความที่เหมือนกับในรอบที่สอง แต่มีการแสดงถึงค่ามัธยฐาน (Median) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquartile Range) ของแต่ละข้อความ รวมทั้งตำแหน่งที่ผู้เชี่ยวชาญคนนั้น ๆ ตอบในแบบสอบถามฉบับที่สองไว้ด้วย การตอบแบบสอบถามในรอบนี้ ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนจะได้รับการขอร้องให้ทบทวนและพิจารณาคำตอบของเขาเองอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเขาอาจจะเปลี่ยนแปลงคำตอบของเขาใหม่ เมื่อเขาเห็นข้อมูลเกี่ยวกับคำตอบของกลุ่มหรือจะยังคงยืนยันในคำตอบเดิมของตนเองก็ได้ ในกรณีที่คำตอบของผู้เชี่ยวชาญคนใดตกอยู่สูงกว่าหรือต่ำกว่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquartile Range) เขาจะได้รับการขอร้องให้แสดงเหตุผลในการตอบด้วย

2.6 เขียนอนาคตภาพ ถ้าต้องการชี้ถึงแนวโน้มที่มีความเป็นไปได้ค่อนข้างสูงระดับหนึ่ง เช่น ในกรณีที่แบบสอบถามประเมินค่ามี 5 สเกล เราอาจจะกำหนดค่ามัธยฐาน (Median) ระดับมาก คือ 3.5 ขึ้นไป เป็นเกณฑ์ในการนำแนวโน้มมารายงาน แล้วดูความสอดคล้องของคำตอบ โดยพิจารณาจาก Interquartile Range ($Q_3 - Q_1$) ไม่เกิน 1.5 และ/หรือค่า Mode-Md (ผลต่างสัมบูรณ์ระหว่างฐานนิยม และมัธยฐาน) ไม่เกิน 1 ซึ่งหลักการตัวนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นไปตามนี้เสมอไป อาจจะเลือกทำเฉพาะ Interquartile Range ไม่พิจารณา Mode-Md ก็ได้ ข้อสำคัญ คือ จะต้องมีความชัดเจนที่จะให้รายงานได้อย่างเป็นระบบเชื่อถือได้ (จุฬพล พุลาภิธรชีวิน 2530 : 50)

3. การประยุกต์ EDFR

จุฬพล พุลาภิธรชีวิน (2529 : 11) กล่าวว่า ถึงแม้ว่า EDFR จะเป็นเทคนิคการวิจัยที่พัฒนาขึ้นมาเพื่อการวิจัยอนาคตก็ตาม แต่เทคนิคการวิจัยแบบ EDFR รวมไปถึง Delphi และ EFR ก็สามารถนำไปใช้วิจัยในทางองเกี่ยวกับการวิจัยแบบอื่น ๆ ที่มีอยู่ได้ เช่น การวิจัยเพื่อสำรวจความคิดเห็น สำรวจปัญหาวิจัยเพื่อหารูปแบบ เพื่อกำหนดนโยบาย เพื่อกำหนดมาตรฐาน เพื่อหาวิธีแก้ปัญหา และเพื่อการตัดสินใจ เป็นต้น

ตอนที่ 9 งานวิจัยเกี่ยวกับการบริการวิชาการแก่สังคม

งานวิจัยในประเทศ

ถนก ไบบัว (2524 : 47-48) ได้ศึกษาการบริการสังคมของสถาบันอุดมศึกษา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ คือ ผู้นำชุมชน ผู้บริหาร และอาจารย์ ในสถาบันอุดมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการวิจัยพบว่า

1. ผู้นำชุมชน ประชาชน ที่ประกอบอาชีพต่างกัน มีความต้องการรับบริการบริการสังคมในด้านการปกครอง ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ และด้านการศึกษาแตกต่างกัน โดยที่ผู้นำชุมชนกับผู้บริหารราชการมีความต้องการรับบริการมากกว่าผู้ประกอบการอาชีพรับจ้าง ด้านค้าขาย และเกษตรกรรม

ส่วนความต้องการรับบริการบริการสังคม ด้านอนามัยและชีวิตครอบครัว ทั้งผู้นำชุมชนผู้ประกอบการรับจ้าง ค้าขาย และเกษตรกรรม มีความต้องการรับบริการไม่แตกต่างกัน

2. การบริการสังคมของสถาบันอุดมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่แท้จริงกับควรทำตามความคิดเห็นของผู้บริหารกับอาจารย์ ผู้บริหารและอาจารย์มีความเห็นตรงกัน คือ การให้บริการสังคมของสถาบันอุดมศึกษา ทั้งในด้านการปกครอง ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ ด้านการศึกษา และด้านอนามัยและชีวิตครอบครัวที่ทำอยู่ในปัจจุบันยังมีน้อยและควรทำให้มากกว่าเดิม

ประสิทธิ์ เทียมเคซ (2521 : 50) ได้ศึกษาเรื่องการบริการชุมชนของวิทยาลัยครู ตามทัศนะของผู้บริหารการศึกษา และผู้นำท้องถิ่นในเขตการศึกษา 5 พบว่าการจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมการบริการชุมชนในสถานต่าง ๆ กลุ่มผู้บริหารการศึกษา และครู ให้ความสำคัญแก่การบริการด้านการส่งเสริมความรู้ทางวิชาการไว้เป็นอันดับหนึ่ง รองลงมา ได้แก่ การบริการด้านการพัฒนา เศรษฐกิจและอาชีพ ส่วนผู้นำท้องถิ่นให้ความสำคัญแก่การบริการด้านการพัฒนา เศรษฐกิจและอาชีพสูงสุด

ไพสิฐ พรหมรักษา (2525 : 21) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของวิทยาลัยครู กลุ่มภาคเหนือกับการจัดการศึกษานอกระบบในชุมชนเขตรับผิดชอบ พบว่า กลุ่มตัวอย่าง

ร้อยละ 48.11 ให้ความเห็นเกี่ยวกับระดับการศึกษาของอาจารย์ที่ให้บริการไม่ควรจำกัดการศึกษา และจะจบสาขาใดก็ได้ ซึ่งได้ผ่านการฝึกอบรมทางวิชาการเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกระบบมาแล้ว และควรมีประสบการณ์ทำงานด้านนี้มา 2 ปี

นอกจากนั้นยังพบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม (กลุ่มผู้บริหาร กลุ่มอาจารย์ประชาชน) เห็นด้วยกับองค์ประกอบที่ส่งเสริมการจัดการศึกษานอกระบบในชุมชนเขตรับผิดชอบของวิทยาลัยครูกลุ่มภาคเหนือทั้ง 14 องค์ประกอบ คือ อัตราค่าจ้างของอาจารย์ในการปฏิบัติงาน ความรู้และประสบการณ์ของอาจารย์ที่ปฏิบัติงาน ความสนใจและการสนับสนุนจากผู้บริหารวิทยาลัย ทอหน่วยงานจัดการศึกษานอกระบบของวิทยาลัยครู เวลาว่างของอาจารย์จากงานสอนที่จะนำมาใช้ในการปฏิบัติงานการจัดการศึกษานอกระบบ การจัดสรรเงินตอบแทนอาจารย์ที่ปฏิบัติงานด้านการให้บริการการศึกษานอกระบบ การนำผลงานค่าปฏิบัติงานบริการการศึกษานอกระบบมาประกอบการพิจารณาความดีความชอบของอาจารย์ ความมีอิสระของอาจารย์ในการเลือกกิจกรรมหรือความรู้ที่จะให้บริการแก่ชุมชน ทิศนคติที่ดีของผู้นำชุมชนที่มีต่อการจัดการศึกษานอกระบบของวิทยาลัยครูในชุมชนนั้น การจัดโดยคำนึงถึงความสนใจ และความต้องการของประชาชนในชุมชน กิจกรรมที่จัดมีความสอดคล้องกับปัญหาของชุมชน เวลาว่างของประชาชนที่จะรับบริการการศึกษานอกระบบของวิทยาลัยครู ความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกวิทยาลัย การจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการจัดการศึกษานอกระบบ การมีความสะดวกและปลอดภัยในการปฏิบัติงานอาจารย์ เช่น การมียานพาหนะเพียงพอ การคมนาคมสะดวกปลอดภัย

สถิติ กองคำ (2526 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การให้บริการแก่ชุมชนของกลุ่มวิทยาลัยครู ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มตัวอย่างประกอบคด้วยผู้บริหาร อาจารย์ นักศึกษา ของกลุ่มวิทยาลัยครูภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการศึกษา พบว่า ลักษณะงานการให้บริการแก่ชุมชนของผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษาแตกต่างกัน ลักษณะงานที่ผู้บริหารเคยปฏิบัติมากที่สุด ได้แก่ งานวัสดุครุภัณฑ์ และอาคารสถานที่ บ้านที่ปฏิบัติ น้อย ได้แก่ บ้านการพัฒนาเศรษฐกิจและอาชีพ ลักษณะงานที่อาจารย์ปฏิบัติมากที่สุด ได้แก่ บ้านการส่งเสริมความรู้ทางวิชาการทั่วไป บ้านที่ปฏิบัติ น้อยที่สุด ได้แก่ บ้านวัสดุครุภัณฑ์ และอาคารสถานที่ ลักษณะงานที่นักศึกษาปฏิบัติมากที่สุด ได้แก่ บ้านพัฒนาชุมชนและการร่วมกิจกรรมชุมชน บ้านที่ปฏิบัติ น้อยที่สุด ได้แก่ บ้านวัสดุครุภัณฑ์สถานที่

สวัสดิ์ สุขนธ์ (2523 : 70) ได้ศึกษามหาบทและความรับผิดชอบของอาจารย์ในวิทยาลัยครูภาคใต้ ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเป็นอาจารย์ในวิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ภูเก็ต สงขลา และวิทยาลัยครูยะลา พบว่า การให้บริการวิชาการแก่ชุมชน เช่น การเขียนบทความทางวิชาการ การให้การอบรมครูประจำการ การปรากฏ การร่วมมือปราชญ์ทางวิชาการ เป็นวิทยากร การจัดการศึกษานอกโรงเรียน แบบต่าง ๆ การให้คำปรึกษาเกี่ยวกับงานวิชาการ และการเผยแพร่ความรู้ทางวิทยุหรือโทรทัศน์ อาจารย์วิทยาลัยครูภาคใต้ปฏิบัติในเรื่องนี้น้อยมาก

จากรายงานการวิจัยเรื่อง อุดมศึกษากับการพัฒนาชนบทของ เสริมศรี ไชยศรี (2523 : 95-104) สรุปได้ว่า โครงการบริการชุมชนสถาบันอุดมศึกษาส่วนใหญ่จะเป็น การพัฒนาบ้านอาชีพ บ้านที่มีการจัดบริการ รองลงมา ได้แก่ การพัฒนาทางด้านการศึกษา การพัฒนาบ้านอนามัย ส่วนการพัฒนาให้คนช่วยตัวเอง โดยให้ความรู้ทักษะทางระบบสังคม และการเมืองนั้นได้รับการสนับสนุนน้อยมาก จุดมุ่งหมายของโครงการส่วนใหญ่มุ่งเพิ่มความรู้ให้ประชาชนเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมา เป็นโครงการที่มุ่งฝึกทักษะปฏิบัติให้แก่ประชาชน แต่โครงการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนทางทัศนคติของประชาชนมีน้อยมาก

วิสัน จุมปาแปด (2520 : 28-31) ได้ศึกษามหาบทการบริการสังคมของสถาบันอุดมศึกษาในจังหวัดมหาสารคาม พบว่า ลักษณะการให้บริการสังคมมีหลายวิธี คือ การอบรม สัมมนา การสอนกลุ่มสนใจ การจัดนิทรรศการทางวิชาการ การปรากฏ และการบรรยายพิเศษ การสาธิต การเผยแพร่ความรู้ทางสื่อมวลชน งานอาสาพัฒนา การบริการอุปกรณ์ และการจัดทำโครงการเฉพาะเรื่อง สถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่ง ได้จัดงานบริการสังคมที่ผ่านมาโดยเน้นทางด้านการศึกษามากกว่าเนื้อหาอื่น ๆ ส่วนลักษณะงานบริการสังคม เป็นรูปการสัมมนามากที่สุด ที่ใช้รองลงมา ได้แก่ การสอนกลุ่มสนใจ นิทรรศการ ปรากฏ และบรรยายพิเศษ เผยแพร่ความรู้ทางสื่อมวลชน และจัดโครงการย่อย ๆ เฉพาะเรื่อง เช่น โครงการอาหารกลางวัน โครงการศูนย์ข่าวสาร และคณกรรมศาสตร์ เป็นต้น (วิสัน จุมปาแปด 2520 : บทคัดย่อ)

ส่วนสถาบันอุดมศึกษาของเอกชน ประทีรพรณ โปธิ์กระจำง (2521 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทในด้านการสอน การวิจัย การบริการทางวิชาการ

แก่สังคมและการถ่ายทอดรักษาศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน โดยใช้
 กลุ่มตัวอย่างที่เป็นอาจารย์สอนประจำในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน 10 แห่ง ผลการศึกษา
 พบว่า สถาบันอุดมศึกษาเอกชนส่วนใหญ่มีปริมาณของบทบาทที่เป็นจริงในด้านการสอน
 การวิจัย และการถ่ายทอดรักษาศิลปวัฒนธรรมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนบทบาทในด้านการ
 บริการทางวิชาการแก่สังคมอยู่ในระดับต่ำ และอาจารย์ส่วนใหญ่ของสถาบันอุดมศึกษา
 เอกชน มีความคาดหวังต่อบทบาทในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวน้อยกว่าความเป็นจริง

บุญยืน เรียงนัฐ (2528 : 51-52) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบ
 ความคาดหวังในการบริการชุมชนด้านการศึกษาในระบบโรงเรียนของกลุ่มวิทยาลัยครู
 ภาคตะวันตก เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคาดหวังของผู้บริหาร และอาจารย์กลุ่ม
 วิทยาลัยครูภาคตะวันตก ในงานการบริการชุมชนด้านการศึกษาในระบบโรงเรียน โดย
 ส่วนรวมทั้งห้าด้าน (ด้านการส่งเสริมความรู้ทางวิชาการทั่วไป ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ
 และอาชีพ ด้านการอนามัยและชีวิตครอบครัว ด้านการพัฒนาชุมชนและการร่วมกิจกรรม
 ชุมชน และด้านกฎหมายและการปกครอง) โดยจำแนกตามอายุราชการและวุฒิทาง
 การศึกษา พบว่า กลุ่มผู้บริหารและกลุ่มอาจารย์วิทยาลัยครูภาคตะวันตกที่มีอายุราชการ
 ต่างกัน มีความคาดหวังในงานการบริการชุมชนด้านการศึกษาในระบบโรงเรียนสอดคล้อง
 กัน และมีความคาดหวังในงานการบริการอยู่ในระดับมาก และอาจารย์กลุ่มวิทยาลัยครู
 ภาคตะวันตก มีวุฒิต่างกัน มีความคาดหวังในงานการบริการชุมชนด้านการศึกษาในระบบ
 โรงเรียนแตกต่างกันจริง โดยอาจารย์ที่มีวุฒิสองปริญญาตรี มีความคาดหวังสูงกว่า
 อาจารย์ที่มีวุฒิปริญญาตรีหรือต่ำกว่า และมีความคาดหวังอยู่ในระดับมาก ส่วนอาจารย์
 ที่มีวุฒิปริญญาตรีหรือต่ำกว่า มีความคาดหวังอยู่ในระดับปานกลาง

ศิริชัย อีสสระโชติ (2527 : 92) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของกลุ่ม
 วิทยาลัยครูภาคใต้ ในการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชน สรุปได้ว่า บทบาทในการให้
 บริการวิชาการแก่ชุมชนของวิทยาลัยครูภาคใต้เป็นดังนี้ เนื้อหาของการบริการส่วนใหญ่
 ได้แก่ การศึกษาค้นการเกษตร วิธีดำเนินการใช้ภาควิชา คณะวิชาและวิทยาลัยครูเป็น
 ฐาน ลักษณะการให้บริการเผยแพร่ความรู้ทางสื่อมวลชน การฝึกอบรม การสาธิตทดลอง
 การบรรยายหรือปาฐกถา ผู้ให้บริการ ได้แก่ อาจารย์ อาจารย์และนักศึกษา และ
 อาจารย์และบุคคลอื่น ผู้รับบริการ ได้แก่ ครูประจำการ นักเรียนนักศึกษา เกษตรกร

ผู้รับผิดชอบ ศูนย์/คณะกรรมการฝ่ายบริหารวิชาการและแผนงาน ภาควิชา/คณะวิชา
สถานที่ใช้ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย และรูปแบบเป็นลักษณะศูนย์กลางของชุมชน
และเผยแพร่ความรู้ทั่วไป ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่พบ ได้แก่ ขาดงบประมาณ ขาดการ
ประสานงาน ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้บริหารขาดการสนับสนุนและการเอาใจใส่
และเป้าหมายควรที่จะให้ประชาชนช่วยเหลือตนเองได้ มีความเป็นอยู่ที่ขึ้น ให้ประชาชน
ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

สรุปจากการศึกษางานวิจัยในประเทศเท่าที่พบมี 10 เรื่อง เป็นงานวิจัย
เกี่ยวกับการบริการชุมชนของวิทยาลัยครู 6 เรื่อง นอกนั้นเป็นงานวิจัยในระดับอุดม
ศึกษาส่วนภูมิภาค 3 เรื่อง ส่วนระดับอุดมศึกษาเอกชนมี 1 เรื่อง สรุปได้ว่า ส่วนใหญ่
เป็นการวิจัยเกี่ยวกับกิจกรรมที่วิทยาลัยครูและสถาบันอุดมศึกษาส่วนภูมิภาค ให้บริการ
วิชาการแก่ประชาชนและครูประจำการ ซึ่งได้แก่ การส่งเสริมความรู้ทั่วไป การพัฒนา
ทางค่านิยมธุรกิจและอาชีพ ค่านอนามัยและชีวิตครอบครัว ค่านิยมชุมชนและกิจกรรม
ชุมชน และค่านิยมหมายและการปกครอง พบว่า วิทยาลัยครูและอุดมศึกษาส่วนภูมิภาค
ยังให้น้อยอยู่ และมีความคาดหวังในงานบริการแก่ชุมชนอยู่ในระดับสูง มี 1 เรื่อง ที่เป็น
วิจัยเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และประชาชน เกี่ยวกับองค์ประกอบ
ที่จะส่งเสริมงานบริการวิชาการแก่ชุมชน ซึ่งมีหลายอย่าง เช่น อัตราค่าจ้างของ
อาจารย์ในการปฏิบัติงาน ความสนใจและการสนับสนุนของผู้บริหาร การจัดสรรเงินค่า-
ตอบแทน เป็นต้น และมีอีก 1 เรื่อง ที่กล่าวถึงบทบาทของวิทยาลัยครูในภาคใต้ ซึ่ง
เป็นการวิจัยในหลาย ๆ ด้าน เช่น เนื้อหาของการบริการ ผู้ให้บริการ ปัญหาและอุปสรรค
 เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า เป็นการวิจัยที่ศึกษาเฉพาะด้านเป็นส่วนมาก มีอยู่เพียง 1 เรื่อง
เท่านั้น ที่เป็นการวิจัยหลาย ๆ ด้าน และส่วนมากเป็นการวิจัยเกี่ยวกับการบริการชุมชน
ของวิทยาลัยครู และสถาบันอุดมศึกษาส่วนภูมิภาค ซึ่งส่วนใหญ่ก็ได้แก่ วิทยาลัยครู งาน-
วิจัยที่ศึกษาเฉพาะส่วนของมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับการบริการวิชาการแก่สังคมโดยเฉพาะ
ยังมีน้อย น่าจะใ้มีการศึกษาการบริการวิชาการแก่สังคมในระดับมหาวิทยาลัยให้มากขึ้น
และศึกษาองค์ประกอบทุก ๆ ด้าน เพราะงานบริการวิชาการแก่สังคมเป็นลักษณะ
โครงการและมีความสัมพันธ์กันในทุกองค์ประกอบ

งานวิจัยในต่างประเทศ

งานการบริการวิชาการแก่ชุมชนในต่างประเทศ เป็นงานที่สำคัญมากและถือว่าเป็นการศึกษานอกระบบ จัดโดยวิทยาลัยชุมชนและมหาวิทยาลัยเป็นส่วนมาก งานวิจัยเหล่านี้ ได้แก่

วิมเมอร์ (Wimmer 1971 : 1822-A) ได้ศึกษาวิเคราะห์เพื่อพัฒนารูปแบบโปรแกรมการบริการวิชาการแก่ชุมชน วัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อแสดงลักษณะของโปรแกรมการบริการวิชาการที่มีประสิทธิผลของวิทยาลัยชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกและเพื่อใช้เกณฑ์ในการตัดสินใจและเป็นข้อเสนอแนะสำหรับการประเมินผลโปรแกรมการบริการชุมชนของวิทยาลัยชุมชน กลุ่มตัวอย่างใช้วิทยาลัยชุมชนทั้งหมด 112 แห่ง พบว่า ลักษณะที่คัดเลือก (รูปแบบ) ของการบริการชุมชนมี 11 ลักษณะ ดังนี้

1. มีคณะกรรมการที่แข็งแกร่งสำหรับการบริการชุมชน
2. มีวัตถุประสงค์ที่เขียนหรือพิมพ์เป็นเอกสารจำแนกแยกแยะอย่างเด่นชัด โดยคำนึงถึงขอบข่ายหรือจุดประสงค์ของการบริการชุมชน
3. เป็นแผนกหนึ่งต่างหากเหมือนกับแผนกทางวิชาการอื่น ๆ ของสถาบันหลัก
4. มีหัวหน้าของงานบริการชุมชนซึ่งอาจจะ เป็นคณบดีหรือผู้อำนวยการทำหน้าที่รายงานโดยตรงต่ออธิการ
5. จัดให้ความสะดวกสบายอย่างมากที่สุดที่โครงการการบริการจะทำได้ ทั้งในค่านิยมและเวลา
6. จัดให้มีการบริการหลาย ๆ ประเภท ซึ่งมีลักษณะของโครงการบริการสังคมแบบอุดมคติ
7. ให้ความสำคัญในการจัดหาผู้ร่วมงานในวิชาชีพและผู้ดำเนินงานที่มีคุณสมบัติพิเศษ
8. คำนึงถึงแหล่งการเงินเสมือนเป็นส่วนสำคัญหนึ่งของโครงการ
9. สนับสนุนหัวหน้าฝ่ายบริหารและบุคคลสำคัญในโครงการที่มีส่วนทำให้โครงการประสบผลสำเร็จ
10. คำนึงถึงเทคนิคหลาย ๆ อย่างที่จะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการบริการชุมชน

11. เห็นความสำคัญของการวิจัยเรื่องการบริการชุมชน การศึกษาผู้ใหญ่ และวิธีการประเมินผลเป็นส่วนหนึ่งที่จะต้องทำในโครงการบริการชุมชน

ไลเบอร์แมน (Lieberman 1984 : 3575-A) ได้ศึกษาเปรียบเทียบ โครงสร้างของโปรแกรมการศึกษาต่อเนื่องที่มีประสิทธิภาพของวิทยาลัยชุมชน จุฬาลงกรณ์ ของการวิจัย เพื่อที่จะหาข้อมูลที่จะใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับระดับ (Degree) ที่ เหมาะสมของโครงการขององค์กรที่เป็นศูนย์กลาง การจัดรวมองค์กร และความสัมพันธ์ ขององค์กรที่มีคุณภาพ คุณภาพในที่นี้ หมายถึง ประสิทธิภาพและประสิทธิภาพรวมกัน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ วิทยาลัย 4 แห่ง ที่ได้คัดเลือกจากการจัดลำดับ โครงสร้างขององค์กรที่เป็นแบบศูนย์กลางและแบบไม่เป็นศูนย์กลาง ส่วนขนาดโปรแกรม และสภาพแวดล้อม เป็นตัวคงที่กรอบงานของวิทยาลัยแต่ละแห่งจะถูกทำเป็นแผนผังไว้ และ ถูกนำมาเปรียบเทียบกันตามรูปแบบเกณฑ์มาตรฐานทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ บัณฑิตหรือสิ่งที่ เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ขบวนการหรือระบบ และผลิตภัณฑ์หรือเกณฑ์ของเป้าหมาย ผลการ- วิจัยแสดงว่า โครงสร้างแต่ละอย่างมีทั้งข้อดีและข้อเสีย อย่างไรก็ตามการรวมศูนย์กลาง ในระดับที่เหมาะสมเป็นโครงสร้างของการจัดองค์กรที่มีประสิทธิภาพสูงสุด สำหรับโครงการ การศึกษาต่อเนื่องของวิทยาลัยชุมชน รูปแบบนี้ประกอบด้วยแรงสนับสนุนจากการศึกษา ต่อเนื่อง และการวางแผนที่มีระบบ การทำงานที่สม่ำเสมอและสามัคคี ยิ่งกว่านั้นรูปแบบ ของเกณฑ์คุณภาพ โดยสรุปต้องปฏิบัติได้และปรับได้ง่าย เมื่อมีการวิเคราะห์งานการศึกษา ต่อเนื่อง

โกรซิงเจอร์ (Groezinger 1975 : 5854-A-5855-A) ได้ศึกษา การบริการชุมชนของวิทยาลัยชุมชนในรัฐอิลลินอยส์ แบบสอบถามเป็นแบบเลือกตอบมี 3 ส่วน คือ ส่วนที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมและนันทนาการ ส่วนที่ 2 เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน และส่วนที่ 3 เกี่ยวกับโครงการสุขภาพ และมีคำถามปลายเปิด 2 ข้อ ได้จัดส่งแบบ- สอบถามไปยังอาจารย์ และผู้บริหารวิทยาลัยชุมชน 35 แห่ง รวม 212 คน ในรัฐ อิลลินอยส์ คำตอบตั้งแต่ร้อยละ 50 ขึ้นไป เป็นคำตอบที่ต้องการ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ การบริการชุมชนเป็นวิธีการพรายถึงความจำเป็น (Needs) และความต้องการของชุมชน

เมอร์ฟี (Murphy 1975 : 5867-A) ได้ศึกษาถึง ความสามารถในการ จัดกิจกรรมบริการชุมชนของสถาบันอุดมศึกษาในเมืองมิลลิวอร์ จุฬาลงกรณ์ของการศึกษา

เพื่อที่จะแสดงและแยกประเภทกิจกรรมการให้บริการแก่ชุมชนของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย
ในเมืองมิลวอกี และถามความคิดเห็นคณาจารย์เกี่ยวกับบทบาทในการให้บริการแก่ชุมชน
ของสถาบันอุดมศึกษา

แบบสอบถามประกอบด้วย 2 ส่วน ส่วนแรกผู้ตอบแบบสอบถามทุกคนจะต้อง
ตอบ ถึงแม้ว่าจะไม่เคยให้บริการชุมชนก็ตาม พบว่า การให้บริการแก่ชุมชนนั้นผู้ที่เคย
ให้บริการ มักจะเป็นพวกที่มีอายุมากกว่าและเป็นเพศชาย การให้บริการแก่ชุมชนจัดได้
ทั้งเรื่องทั่วไปและเป็นเนื้อหาเฉพาะ คณาจารย์ชี้ให้เห็นว่ากิจกรรมบริการชุมชนได้ผล
ในทางบวกในเรื่องการสอนและการวิจัย ทั้งหมดนี้ขึ้นกับคุณภาพของสถาบัน

ในส่วนที่สองของแบบสอบถามเป็นส่วนเฉพาะผู้ที่เคยมีส่วนร่วมในการให้บริการ
แก่ชุมชน และเป็นการสำรวจลักษณะของการให้บริการชุมชนในขณะนั้น พบว่า มีกิจกรรม
มากมายหลายอย่าง ส่วนมากไม่ได้รับการสนับสนุนทางงบประมาณอย่างเพียงพอ ผู้ตอบ
แบบสอบถามเสนอแนะว่า คณาจารย์วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมีส่วนอย่างมากในการให้บริการ
แก่ชุมชน แต่ไม่ได้ให้ทัศนะว่า การมีส่วนร่วมกับการบริการเป็นหน้าที่ของคณาจารย์

จากแบบสอบถามสรุปได้ว่า การบริการชุมชนไม่ใช่งานหน้าที่หลัก แต่มีโอกาส
ถูกกำหนดไว้เป็นหน้าที่หนึ่ง เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างผลตอบแทนทางวิชาการ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย